

ЯДВІГІН Ш.

ВАСІЛЬКІ.

ВІЛЬНЯ 1914

БЕЛАРУСКАЯ КНІГАРНЯ

Вільня, Завальная, № 7.

Вядзе агульняўкі і дробны гандэль беларускімі кніж-
камі, дастаўляе кніжкі аб Беларусі у другіх мовах,
прыймае да друкавання рукапісы.

Кніжкі беларускіе кнігарня высылае і накладной пла-
тай. Хто выпісывае накладной платой даплатывае
ешчэ 10 кап. за накладную плату і 7 к. за „заказ“.

Прыймаецца падпіска на газеты.

Гандлярам Беларускай кнігарня дае вялікую
уступку.

Каталогі высылаюцца дарма.

„БЕЛАРУСКИ КАЛЕНДАР“

Выходзіць што год рускімі літэрамі і другое выдань-
не польскімі літэрамі. Цэна 15 кап., с перасылкай —
20 к. Прадаецца ва усіх беларускіх редакцыях і
кнігарнях.

Беларускае Выдавецкае Таварыства у Вільні.

прыступаючы да выдавецкай працы паведамляе усіх
яму дорага справа беларускага аграджэння, аб тым,
што таварыства ставіць сабе мэту у першы чарод
выпуснаць у свет на сіле магчымасці такія кнігі:

Пісьмо сьвятое цэлае, Гісторыю старога і новага за-
кону для дзяцей у школах, Кніжку для набажэнства,
Эвангелічку на сьвятых і нядзелях, Гісторыю касьцё-
ла для школ, Граматыку беларускую, Географію,
Слоўнікі, Арытмэтыку, Кнігі для навучаньня у шко-
лах, Кнігі популярныя аб сельскай гаспадарцы. Вы-
давецтва звертаецца с просьбай да шановных пісь-
меньнікоў прысылаць як можна найхутчэй свае ру-
капісы вышэй азначаных кніжак.

Адрэс: Вільня, Каштановая № 5, н.в. 4, Беларускае
Выдавецкае Таварыства.

ЯДВІГІН Ш.

ВАСІЛЬКІ.

Апаведаньня.

ВІЛЬНЯ ————— 1914
ДРУКАРНЯ МАРЦІНА КУХТЫ.

2К-2598
8

04404

Васількі.

Васількі закрасавалі... Не, не закрасавалі!
Дзе-ж ім цяпер красаваць? Холад. Зіма.
Сьнег. Не закрасавалі васількі; гэта толькі
перэд вачамі маімі міганулі яны. Нават не
перэд вачамі, а так нейдзе: ні то ў думках,
ні то ў душы, ці сэрцы?—Ня ведаю дзе. Мі-
ганулі васількі: васількі ў жыцце... небо, як
васількі... як васількі, вочкі... міганулі ва-
сількі і... счэзлі!..

У красе нашаго жыцця, мы любім, як
красуюць васількі...

А калі паблекнуць васількі, паблекне
небо, паблекне на душы, а на сэрцэ ляжэ
холад; калі зямлю пакрые сьнег, а на тваю
галаву бытцым сыпне шоран; калі маеш
штодзенны цёмны, горкі хлеб,—тады толькі
ўспомніш, што гэта — ад васількоў, ад іх
красы, бо... аткрасавалі васількі...

Р а н ы.

Пам'яці С. Полуяна.

Бываюць раны большыя і меншыя. Меншыя — гоцяца, і па іх знаку німа. Большыя — гоцяца, але па іх астаюцца рубцы.

Гэтак на целі.

Бываюць раны большыя і меншыя. Меншыя — гоцяца; па іх астаюцца рубцы. Большыя — заўсёды крывавацяца.

Гэтак на сэрцы.

Бываюць раны большыя і меншыя. Меншыя — заўсёды крывавацяца. Большыя — залечывае толькі... сьмерць.

Гэтак на душы.

Жывы нябошчык.

Колькі гадоў мінула с таго часу—не ўспомню. І цяпер, і тады воласы мае былі белыя... толькі цяпер яны белыя, як той на згон зімы брудны, прырыжэўшы сьнег, а тады яны былі белыя, як добра вытрэпаны лён. Вочы мае цяпер,—як тая вада вапенная; тады былі,—як васількі ў жыце. Так мне і прозвішчэ далі—Васільк. (Хрышчонае імя маё—Максім). Паненка мяне так празвала—Васільком... Добрая была паненка... Бывала, як толькі угледзе, што нябошчык татка мой, аткінуўшы полы бравэркі, хопіцца за паясніцу, каб адперазаць дзягу, дык зараз яна—паненка—цап мяне за руку, ды на бок, да сябе прыцягне: „Ня бій, кажэ, Мацей (бацьку майго Мацеем звалі), ня бій! Малы ён, худэрлявы,—каго тут біць?!“ І бацька слу-

хаў яе. Паненка, ня ведаю за што, любіла мяне. Учыся, бывала кажэ, Васілёк, учыся—пад старасьць як знойдзеш. Учыла яна мяне чытаць і пісаць; страху да яе нікога ня меў, а не раз і з бядой сваей дзяліўся,—бо маткі маея ўжо не было на гэтым сьвеце.

Гэтак ішлі гады за гадамі.. С смаркача выпягнуўся я ўжо на ладнаго дзяцюка; чытаў—як рэпу грыз; як напішу—хоць хто прачытае, і шмат ўжо пацехі з мяне меў мой бацька: памагу ў гаспадарцы (бацька мой вёў усю панскую гаспадарку) і дагледжу і запішу.

Але... зрабілася нешта такое, чаго ніхто з нас ня мог зразумець. Адной цёмнай ночкі разбудзіў мяне татка і кажэ: „Расчухайся, Максім, і добра слухай, што я табе буду казаць: ты ўжо, дзякаваць Богу, не маленькі, да гаспадаркі прылажыўся, парадкі тутэйшыя добра ведаеш, дык от што запамятай сабе добра: пан, паніч, Змітрок і я зараз едзем... куды—не пытайся і сам языка не распушчай! Глядзі, пакуль хаця адзін з нас каторы ня вернэцца сюды,—пілнуй і слухай паненкі, пілнуй двара і гаспадаркі, пілнуй і глядзі панскаго ўсяго добра; чаго сам ведаць ня будзеш—райся старо-

га Тадора,—ён не здрадзе; глядзі на ўсё і пілнуй, як стары сабака будкі! Не паслухаеш бацькаўскаго слова—вярнуся,—не пагляджу на твой мох пад носам,—дзьве скуры спущу... не вярнуся—с таго сьвета праклянута!

Бацька, сказаўшы гэта, глыбока ўздыхнуў, бытцым пасля цяжкай работы; сьлёзы заблішчалі ў яго вачах; ён адвярнуўся ад мяне.

— Будзь здароў, сынку, шапнуў ўжо на парозе.—Нехай Пан Езус мае над табой апеку. Сказаў і вышоў с хаты.

Я так спужаўся, што забыўся і языка: стаю, трасуся, нейкі жаль сыціснуў сэрца, а сьлёзы так і патпляваюць да вачэй...

С таго часу ня відзеў болі я бацькі свайго: прышлі весці, што недзе галаву злажыў сваю разам с панам і маладым панічом. Змітрок так сама прапаў без весці.

Я і Тадор так і асталіся жыць у дварэ пры паненце.

Ішлі гады за гадамі... Ужо і ў паненчыных валасах заблішчало серабро. Дзеля мяне—жыцьцё было добрае: ўся гаспадарка была на маіх руках і добра ручыла; пэнсію браў добраю; яды—па ушы і пашанаваньне меў. Не раз, бывала, паненка на гарбату, на

вячэру клікне да сябе: сядзем, гаворым, ра-
емся, а на астатак патчас доўгіх зімовых
вечароў і ў карты—ў дурня паіграем. Лю-
біла паненка гэтаго дурня і не раз сьмеху
мелі з яго—аж бакі ўрывалі.

Былі дзье дзяўчыны пры пакоях: Па-
раска і Тэкля. Сядзем мы ў дурня гуляць
с паненкай, а яна клічэ гэтых дзеўчат і ка-
жэ: ну Васілёк, калі ты прайграеш—то бу-
дзе дурэнь Тэклі, калі я—Параскі. Пачына-
ем гуляць, а дзеўчата, вылупіўшы вочы,
пілнуюць, каторая дурня возьме. Прайграю
я—ну, кажу, Тэкля, узяла ты вялікаго дур-
ня! прайграе паненка—ну, кажэ, Парасачка,
ты дурэнь!.. Перш ціха, пасья лічаць, ка-
торая больш набрала дурнёў; а пасья ўжо
і сварка ў іх (а мы аж кісьнем са сьмеху),
потым бачым і сьлёзы, і давай яны нас
прасіць каб іграць кінулі, бо надта шмат
дурнёў набраліся!

Вось гэтак жылі мы... Меж працы і кла-
потаў мелі часам і сьмеху і жартаў трохі.
Толькі гэта аднаго дня пад вечэр прыле-
тае, як шалёная, да мяне Тэкля ды як за-
галосе: па дохтара! па дохтара! Паненка
памірае!!

Як я даставіў гэтага доктара—ня пом-
ню... Шмат я іх пасья гэтаго перэцягаў,

але, дай Божэ ім доўгі век, с таго сьвету
вярнулі паненку... Але якую?—і не пазнаць!
Ані яна складна што скажэ, ані ў яе па-
мяці, ані якой рупнасьці да гаспадаркі...
адна толькі ахвота асталася да дурня ў кар-
ты, і то без уселякіх даўнейшых жартаў...
от толькі мы ў дваёх. І то—ігра, каб ігра,
а то жалься Божэ! Нічога ня помніць, толь-
кі кідае картамі! Іншы раз у рабочы час
пасылае па мяне ісьці іграць у карты. Як
тут не паслухаць? Але бачу я, што ад гэ-
тых гульніёў гаспадарка пачынае кульгаць...
Я і так, і сяк прабаваў выкручвацца—ні-
чога не памагае! Так мне гэта надаела,—
што і сказаць не патраплю!

Добра не скажу на каторым гаду па-
ненчынай хваробы, ў самую Пятроўку, ка-
лі грукала і блыскала на небе, а на пожны
сена, як шафран пахучэе, раніцай разьбілі,—
прысылае паненка па мяне, каб зараз ішоў
у дурня гуляць.

Не сцярпеў—грэшны я чэлавек—узла-
ваўся: досыць, кажу, мяне дурнем рабіць!
Не мая гаспадарка, а чужая? Здаць мне яе
трэба—каб людзі не сьмееліся—не пайду!
Скажы, што мяне не знайшоў.

— Паненка ўсю дворню пагоне шукаць,—
кажэ зафрасаваны пасланец.

Калі так, то скажы, што я памёр!—са злосыці крыкнуў я.

Спацелы, зморэны, сярдзіты—бо шмат сена не ўхапілі і разбітае замокла—вярнуўся да дому і толькі стаў запісываць у кнізі работнікаў, як прыбегае Параска с крыкам: паненка ідзе тваё цела наведаць!—Што брэшэш? вылупіўшы вочы, пытаю.—Даліпан ідзе! Гэны дурны Апанас сказаў ей, што ты памёр і што мы ні наўгаварывалі—нікога ня слухае: ўсіх гоне ат сябе..

Што тут рабіць, думаю... злосць ешчэ горшая схавіла мяне: раз з гэтым скончыць!.. Выправіў Параску, высунуў серэд хаты тапчан, заслаў яго гунькай, палажыў падушку, і лёг выцягнуўшыся, а сам с-пад вока паглядаю,—што будзе.

Праўда: ўходзе паненка сама адна; глянула на мяне, ўздыхнула цяжка, на калены стала, перэжэгнлася і давай пацярэ гаварыць:

— За душачку змарлую... За душачку змарлую...—Забылася, відаць, як завуся, бо ўсё пра меж сябе шэпчэ: якжэ яго? якжэ яго?

А я с тапчана патсказываю: Васілёк... Не.. не... не Васілёк, забыўшыся, што з нябошчыкам спор вядзе, кажэ паненка. Гэта

дзеля мяне ён Васілёк, а дзеля Бога іначэй.. ня ўспомню... але не Васілёк...

— Максім, ізноў патказываю с тапчана.—Ага, ага, Максім, Максім,—узрадавалася паненка, ды ізноў,—за душачку змарлую Максіма Анёла Панскі... ды давай усе гэтыя пацеры атпраўляць...

І стыдна, і жутка мне неяк зрабілася, але і прыдумаць не магу, як з бяды вылезці! Ўстаць?—горш будзе: спужаць магу... Жутка, але то так жутка стала, што здалося і напраўду ўжо я нябошчык, і першай прышла наведаць мяне тая, с каторай век свой пражыў, і ад каторай век свой крыўды не зазнаў... Не то, што жутка, але чую ўжо як рукі і ногі халадзеюць, якбы паміраю... Тымчасам паненка ўстала, перэжагналася, падайшла ешчэ бліжэй да мяне, пацалавала ў мой мокры ат поту, халодны лоб... „Хутка спаткаемся, Васілёчак,“—шапнула і... ціханька — на цыпачках выйшла...

Ня злез, а зваліўся я с тапчана... толькі гэта і помню.

Сонцэ высака ўжо ўзнялося, калі я прачнуўся і аж спужаўся, ўспомніўшы, што

сена разбітае на пожні засталася; хацеў усхапіцца—куды там! Ані павярнуся... На шчасьце Тодар увайшоў... Я да яго: братка, родненькі, скажы, што са мной? устаць не магу—памажы... там сена разбітае счарнее...

— Добра, добра, кажэ, от з'еш перш што я прынёс, ды выйй, тады а сене пагаманім...

Ледзь на пяты дзень, калі ўжо я мог сядзець на ложку, даведаўся а сене: звязьлі яго... тры тыдні таму назад, а я пралежаў чатыры тыдні без памяці ў гарачцэ...

Паненка? Паненку ў дзесяць дзён, як прыходзіла па мне—нябошчыку—пацеры гаварыць, адвязьлі... на магілкі!..

Бедная, бедная, мая ты панначка! Можэ там табе німа с кім і ў карты паіграць?..

Вечны табе пакой!!

А я—нябошчык—жыву, ды живу...

С таго часу ўжо не Васільком сталі мяне клікаць, а жывым нябошчыком...

Чортава ласка.

На ўсю нашу вёску (а вёска—хат 60) не было набажнейшаго чэлавека за Пранука Агорчыка. Ніводнаго сьвята, бывала, не прапусьце, каб не схадзіў Богу памаліцца; да споведзі не то што раз—а разы два-тры ў год дападзе; кут хатні—ўвесь абразамі залеплен; а што лаянкі, дык хоць-бы як там яму дапякло,—ніколі ніякай ад яго не пачуеш! Аж дзіва, бо вядома: ў нашай прастве бяз чорта, паралюша, ці ешчэ там як—абыйсціся трудна. Шэпталі людзі, што наш Пранук не заўсягды гэтакі быў: слова, бывала, не скажэ, каб брыдка не вылаяцца; але як і што там гэтак яго перэрабіла,—ніхто дабра ня вядаў. Маўчаў і я, бо абцаўся да пары маўчаць,—але цяпер, калі ўжо пад зямлёй ляжыць Агорчык,—раскажу.

У цёплую, відную летнюю ночку паехалі мы аднаго разу с Прануком на начлег. Ніхто больш не прыехаў да нас,—спаць не было як класьціся, дык сталі тэ аб тым, то аб сім гутарыць.

— Дзядзенька,—пытаю,—што гэта працябе людзі выдумляюць?

— На тое людзі,—махнуўшы рукой, кажэ Пранук.

— Раскажы, дзядзенька!—стаў я прыставаць,—родненькі, я нікому не скажу!—ды ў адну руку цмок, у другую...

— Ну, добра ўжо, добра,—раздабрухаўшыся, кажэ стары.—Ідзі толькі коні перэвяжы.

Скокнуў я, агнём справіўся, прыбег, прысеў каля Пранука і аж трасуся с цікавасьці. А ён пачаў баяць:

„Быў я тады, як гэта зрабілася, за лясніка і жыў на адзіноце каля Чорнай Лужы. Жэна ты ўжо быў і двое дзетак меў. Любіў сваю Агату так, як вы цяпер і не патрапіце; а дзетак?—прападаў за імі! Жылося нішто. Дабытак меў: і сьвінку, і авечкі, і каня, тры каровы...

„Надумалі мы з жонкай каня прагандляваць: ціхават быў, і дыхавіца прычапілася. Даў я такога-сякога зельля, каб не

было знаку дыхавіцы, і павёў на кірмаш; там каню ўліў ешчэ кручкі са два гарэлкі, каб развейшы быў, і паставіў на рынак. Як слова сказаць, падбегает да майго каня нейкі чорны, худэрлявы, малады ешчэ хлопец, чыста ў крамнае адзеты. Палядзеў на каня, на мяне і пытае: „Колькі хочэш?“—Пяцьдзесят, кажу (—а яму ўсёй цаны 30!) „А шустры?“—ізноў пытаецца.—Як вецер!—кажу. Ускочыў ён на каня, праехаўся (а конь, ведама, апьянеўшы—рвецца на ўсе бакі), пад'ехаў да мяне, ды ізноў: „Браку ніякога німа?“—Які брак?—кажу,—німа!—„Можэ ўступіш хоць на барыш?“ пытае.—Не хачу,—кажу,—ні барыша, і ўступаць ня думаю! Так ён, не злазючы с каня, зараз шасць у кішэнь, дастаў грошы, адлічыў 50 рублёў, даў мне, зарагатаў, па кані сьцёбануў і прапаў...

„Стаю, як дурны, і сам сабе ня веру: за гэтакую падлу 50 рублёў! Вар'ят, думаю, нейкі,—і пайшоў шукаць сабе каня. Прайшоў раз, другі рынак, бачу: стаіць чорны жарэбчык; падыйшоў, абгледзіў—аж вока рве: сыт, складзен, малады...—Можна праправаць?—пытаю.—„Чаму не,—кажэ прадавец,—толькі чы ўседзіш?—Э-э, дам рады,—думаю, і, ўскочыўшы на каня, пакаціў.

Ну, хлопчэ, і конь-жэ быў: агонь, а ня конь! Вярнуўся; торг у торг—перэбіваю руку на 75 рублёў. Дастаю грошы плаціць...—„Пачэкай,—кажэ прадавец,—конь ня мой; гаспадар прыйдзе—яму і заплаціш, а то гасю не паверыць“.—Аж як раз надбегае той самы чорны... Ну, думаю, можа агледзіўся—будзе беда! Тут ён да мяне: „Купіў майго коніка?“—Купіў,—кажу.—„Маладзец! але я не такі скупы,—кажэ,—як ты: ідзём у карчму на барыш, там і заплаціш“.—Пайшлі. Чаго мы там не пілі?! І гарэлку, і піва, і віно,—і за ўсё ён сам плаце.—„Ну, кажэ нарэшце, ўзяўшы за каня грошы,—годзе піць! Дзякую табе за кампанію і дзякую за коніка: заслугу, вялікаю заслугу будзеш мець...“—Перад кім?—здзівіўшыся, пытаю.—„Перад чартом!—кажэ.—Прадаў ты каня за здороваго, а ён і дыхавічны, і выпіць кручок, другі можа,—такіх мне і трэба! Удружыў ты мне! Так слухай—жэ: ласка за ласку: чаго толькі зажадаеш да дзевяці разоў,—помні—ня больш дзевяці,—скажы: зараз тое споўніцца...“—Згінь ты, прападзі, нячыстая сіла!—крыкнуў я,—чаго ты да мяне прычачіўся?!.. Зарагатала нешта... „Гэта раз!“ толькі пачуў я; гляджу—нікога німа!

„Кепска, думаю я; скарэй на воз: як па кані, так па кані, і не агледзіўся, калі да хаты прыляцеў, ды скарэй да жонкі: так і так, кажу, прыгода якая вышла.—Дурэнь ты,—кажэ Агата,—выпіў цераз меру; але маладзец, што каня добраго выгандляваў; кладзіся спаць!“ Злосць нейкая мяне ўзяла, а і барыш разабраў; давай я крычаць: Спаць?! выпіў многа?! Лжэш!! Капейкі на гарэлку не страціў—па грошах глянь! На што плаціць за гарэлку? Крыкну толькі: давай чорт гарэлкі! — і будзе гарэлка зараз!.. — Але гарэлка на сталі не паказывалася, і жонка стала кпіць з мяне. Аж тут убегае ў хату старшы сыноч і пытае мяне: „тата, тата, чы гарэлку сюды несцьці?“—Якую гарэлку?—пытаю вылучыўшы вочы.—„Я ў драбінцэ шукаў абаранкаў,—атказывае,—а знайшоў чатыры пляшкі гарэлкі“.—Здзівіўся я, бо помню, што не купляў. Збялела і жонка: „Можа хто памыліўшыся ўлажыў пляшкі ня ў свой воз?—кажэ, глядзючы на мяне,—а можа і праўда тут што нячыстае:—цераз лад ужо с коньмі пашэнціла!.. Засні, Пранук, крыху; як схаладае, каровы выпусьці, а я зьежджу з дзяццмі да таткі: ён стары—хітры,—можа што парайць“.—Едзь,—кажу.

„Астаўшыся адзін, стаў я думаць: а

нуж і праўда, што ўсякае жаданьне маё споўніцца? Дзевяць жаданьнёў! Праўда, два ўжо прапалі: чорта гэнаго с карчмы выгнаў і гарэлкі набраў; але ешчэ сем! Чагож думаю, зажадаць? Зямелькі-бы? бо хоць у вёсцэ і ёсць трэціна, дык што-ж гэта значыць? Валоку, дзьве, а то і ўсе пяць! Будынкi мураваныя.. Немаведама толькі, раздумляю, чы на кожны будынак пойдзе па аднаму жаданьню, чы адно—на ўсе?.. А коні, коні! якіх і ў пана німа—буду мець!.. Скацінку, сьвіней, зерна,—а грошы, грошы!.. Гэтую самую пустош, чуў, прадае пан; от аткупіць-бы!.. Дай, думаю, прайдуся, пагляджу, як граніцу правясьці, дзе запусьціць, дзе ўздерці, бо ўжо калі карыстаць с чортавай ласкі, дык карыстаць!..

„Толькі гэта вышоў я, гляджу: куры ў пшаніцы, сьвіньня ў бульбе, авечкі найлепшы мурог дратуюць! От, думаю, бабскі дагляд! Узлаваўся, забыўся ўжо а сваіх думках, схапіў нейкі сук, ды ціханька ззаду падкраўшыся, хлясь свінню па спіне (а свіння вялізная—пудоў 12, ды на апарасеньні). Тая са страху не па сухапуцьці, а цераз трасучую балоціну сморг—уцекаць! Але куды, там—гэтакая туша! Як віш

і асела, храпе, сапе, ды ваду усё цямае... Я і за вушы, я і за хвост, а яна ўсё глыбей едзе... Бачу: адзін не дам рады; можа, думаю, як дам ей спакой, сама як выбярэцца.—Чорт цябе бяры, тапіся!—крыкнуў, я і бягу да авечэк; па дарозе закруціў сукам над галавой, ды пусьціў ім у пшаніцу па курах: каб вас ястрэб гэтак дзёр, як вы маю пшанічку дзёрыць!—кажу і бягу далей. Авечкі, згледзіўшы мяне, ходу пад лес на дзірван!—Ну, і воўк вас зарэж!—закрычаў я,—там шкоды ня зробіце!... Гляджу: як добрыя патцёлкі, выскачылі два ваўкі, занялі авечкі і гоняць іх перад сабой у гущар!—Ага—тю! Ага—тю!—нарабіў я гвалту, а яны і не зважаюць: гоняць! Я назад—ляту, як магá, да хаты па стрэльбу. Ажно бачу: на мяжы каля пшаніцы дзярэ ястрэб кур, толькі перыя ў гару лецяць, а на балоціне свіння ўжо і сапсыці перэстала,—толькі спіна відаць... Уляцеў я ў хату, схапіў с калка стрэльбу, ды ў ногі, а тут калі трэснуся аб вушак лбом!—толькі ў вушах зазвінела.—Нехай цябе агонь!—застагнаў я і паляцеў авечэк бараніць. Дабегая да лесу,—чую: трашчыць нешта. Аглянуўся: гвалт!! хата гарыць! Кідаю стрэльбу аб зямлю, дзяру ва ўсе лапаткі кароў

выганяць, бо хлеў пры самай хаце! Але куды там!—Раве скаціна, аж на сьцену лезе, а с хлева ані руш! Тузаўся я, тузаўся—хоць вас нехай павыцягваюць!—зароў я сам нема, ды кінуўся цягаць с хаты, што папала... Каб хоць жонка, ды дзеці дома былі: памаглі-б... А тут і бэлькі трэшчаць сталі... Згіньце, прападзіце вы ўсе разам!—як шалёны крыкнуў я, выскачыў с хаты, ды ізноў у хлеў. Аж тут пасярод яго ляжаць мае кароўкі: вочы вылупіла, языкі павыпірала!.. Як непрытомны выскачыў на двор, ды давай у адзін голас выць: Гвалт!! ратуйце! Гвалт!! ратуйце! Гвалт!!.. аж пакуль не ахрып, не асунуўся, не абамлеў...

„Як праз сон стаў я разбіраць, што тут парабілася, ды як успомніў,—аж валасы дыбам сталі!! Гэта-ж я сам усяму вінават! сам! Гэтаж мае жаданьня споўніліся!.. Гэта тая чортава ласка! Ласка чортава! „Дзевяць жаданьнёў, казаў—дзевяць!“ А колькі споўнілася? Стаў лічыць с пачатку: чорта прагнаў, гарэлкі ўзяў, перавёў куры, свінню, авечэк, кароў, хату спаліў і жонку з дзяцямі запрапасьціў,—значыць восем! Добрыя жаданьня—німа чаго казаць! Скарыстаў! От, дурэнь, от, дурэнь!—

стаў я сам сябе лаяць... Ну, але ешчэ адно—дзевятае жаданьне асталося!—Каб тут не прамахнуцца... Чаго жадаць?—Грошы! што найбольш грошы!—усё адабью!.. Але тут успомніў жонку з дзеткамі... Якжэ з імі будзе? Іх за грошы ня выкупіш!.. Такая схапіла мяне жаласць, што і сказаць не магу... Давай прасіцца: чарточэк, міленькі, даражэнькі! аддай жонку, дзетак, скацінку!.. Не, думаю, так нічога: жаданьне адно мусіць быць, а тут іх шмат набярэцца... Круціў я мазгамі, круціў, аж злосць забрала, ды як крыкну: чорт лазаты! аддай ўсё, што забраў у мяне! Аддай, рагаты, не то і рогі табе павыкручываю!—Усё, што забраў,—гэта дзевятае і апошняе мае жаданьне!..

„...Пранук, Пранук! расчухайся—устань, жэрабца німа!..“ Усхапіўся я, разглядаюся, як непрытомны, — бачу: жонка надмною стаіць, хата цэлая; дзеткі, ўвесь дабытак на мейсцу—ўсё, як было, толькі, значыцца, жэрабца не хватае. І ведаеш, хлопчэ: што нашукаліся,—як у ваду упаў!

„Чорт-чортам! Праўда, слова здэргаў: дзевяць жаданьнёў маіх споўнілася, але жэрабцу гутаркі не было, і чы я, чы чорт у гэтым дзеле вінават—сам добра не разбярэ. Вось, с таго часу лаянку кінуў“.

Дуб—Дзядуля.

Амаль не ўся вёска зайздросьціла мне майго надзела. Шнур быў, праўду кажучы, ані большы, ані выгаднейшы, ані зямліца на ім ня лепшая, — можа нават горшая, бо пры канцы шнура была страшэнная гара, дзе апроч грэчкі ды ярыцы нічога не радзіла, але на самы версе гэтай гары ростакі дуб, што аж дзівіўся народ: веліч, таўсціня, а сукі так разрасліся, што, здавалася, сьвет бы пад сябе хацеў падгарнуць.

З давён-даўна ўсе звалі яго: Дуб-Дзядуля.

Дык вот паслухайце, што мне пад гэтым дубам здарылася:

Раз у летку, ад цёмнаго напрацаваўшыся, што аж пот з мяне цурком каціў, губы пасмяглі, босые ногі да крыві патрэ-

скаліся, — зацягнуўся я неяк на гару да свайго дзядулі аддыхнуць у яго цяні. Толькі прылажыўся гэта я, уздыхнуў раз, другі і пачынаю дрэмаць... Ажно чую: ні то над галавой, ні то пад галавой нехта так сама два разы уздыхнуў... Стаў я прыслухівацца: ешчэ і ешчэ уздыхае, але так цяжка уздыхае, што аж за сэрцэ бярэ, немаль стогне... Перэжэгнацца хачу — рукі падняць не магу!.. Струхлеў я — ляжу, чэкаю, што будзе. Аж тут нехта ў вуха маё шэпча:

— Ня бойся, не пужайся, дзіцятка ты маё, не пужайся: я гэтак дышу, я гэтак уздыхаю, я—твой дубочэк старэнькі...

— Божэ моцны! Што ты, дзядулька, як же гэта можа быць, каб дрэва уздыхала, ды гаварыла — пытаю ўжо сьмялей.

— Эх, дзіцятка, дзіцятка,—ізноў шэпча мне на вуха, — шмат чаго ты ешчэ ня ведаеш, шмат чаго не разумееш, але люблю я цябе, шчыра люблю, як любіў тваіх бацькоў, дзядоў ды прадзедаў, бо не зазнаў ніколі крыўды ад вас, а толькі векі пашанасць меў... Пара прыходзіць, дзіцятка ты маё, пара прыходзіць сказаць, аткрыць табе такое, чаго нікому ешчэ не гаварыў...

Але пакляніся, што споўніш маё апошняе жаданьне!—

— Клянуся, дзядулька, клянуся, родненькі, споўню, ўсё споўню,—ізноў, дрыжучы ўвесь, атказываю.

— Слухай-жэ!—кажэ Дуб-Дзядуля.— Аткуль я тут узяўся і калі радзіўся,—ніхто, дый я сам добра ня ведаю. Помню толькі — з малалецтва жылося нішто, суседства шмат меў: сваей радні—цэлыя аколцы,—хлопцы адзін ў адзін—дужыя, здаровыя; а тут да кампаніі зграбныя ёлачкі,—хоць сварлівыя, але сэрца добраго—сасонкі. Міргнеш ім, бывала, жалудком, а яны табе шышкай у бок... А асінькі-пашаптушкі? кіўні толькі ей галінай (бо дубу ня след кланяцца асіні!) а яна, як тая саромлівая панначка, затрасецца ўся і лісточкамі цябе абсыпе... От, ведама, забаўляліся, як умелі...—Але што гэта ўспамінаць?—Ляцелі годы, як вашы ляцяць дні,—змяняліся векі, як вашы годы,—а я стаяў і рос,—рос і стаяў — кранчэў... Зрываліся неразбуры, — як пад тапаром, шмат нашых клалася, але тые, што аставаліся, — ешчэ вышэй падымаліся; находзілі навальніцы, — гінулі тые, што ў неба глядзелі, а знізу падымалася маладзёж; налеталі

ветры, наганялі сьвежаго насеньня, і ўзрасталі суседзі невядомыя, незнаёмыя... Так векі шлі, аж мінула ўсё,—аж прыйшло інатое, што с тутэйшых — даўнейшых астаўся, як відзіш, адзін я. Праўда, ось глянь на захад: бачыш цёмную паласу? Але што гэта за лес? Худэрлявы, крывы. ўвесь у сукох — гніль нейкая, дый толькі.—Глянь на ўсход, — прыслухайся да шуму гэнаго лесу... Чуў ты калі шум здороваго, крэпкаго дрэва? — Не, не! ня гэтак шуміць здаровы лес! А чаму ён так шуміць? бо змарыўся, ніколі перадышкі не мае, гэтак і згінуць мусіць... Палядзі на поўнач: — чы бачыў ты калі такое дзіва? Такі гонкі, такі крэпкі здалёку выдае лес, а ўважай, як яго гайдае ва ўсе бакі, то да зямлі прыгне, то крыху атпусьце, — здаецца, і вецер невялікі, а пень выпрастацца ня можэ... Цяпер глянь на мяне: пастухі бок асмалілі, людзі кару аскрэблі, колькі то сукоў павырэзалі? лісты, жалуды — і тые што-год падбіраюць; — усё, каб толькі сабе карысьць мець; а чы падумалі, што стары ўжо я, пакалечэны, веку дажываю, а ніводзін жалудок мой ня ўзрос... Сохну ўжо я. Каб хоць два, каб хоць год далі вы мне засілку — вадзіцы чыстай, здаровай, —

можэ-б я вам памятку пакінуў: новае пакаленьне... Прысягнуў ты, дзіцятка, — дык дабудзь-жэ ты мне цяпер гэтай вадзіцы, пашукай, прынясі, карэньчыкі мае бедныя падліў...

— Добра, — кажу, — дзядулька, добра — будзь спакоен: дастану, прынясу — хіба згіну!..

Бег я, змарыўся, — ўжо і самаму піць зажадалася. Цямнець стала, а — вады як не відаць, так не відаць. Бачу: нейкая кабеціна — старэнькая, худзенькая прыгоршчамі зямлю носіць.

— Чы ня ведаеш, бабулька, дзе тут блізка вады дастаць? — пытаю.

— Хадзі за мной, сыночэк, пакажу табе цэлае возера.

Уцешыўся я. Пайшлі; па дарозе пытаю:

— Аткуль ты, бабулька, і як завешся?

— Тутэйшая, — кажэ, — а завуся Праца, сыноч, Праца.

Дзіўнае, думаю, прозьвішчэ. Прыйшлі да возера, — вялікае, што вокам не сцягнеш, і хоць вада мутная, брудная, — кінуўся я піць. Хлебануў раз — што гэта? Вада — не вада, хоць смак і знаны. Ага, ўспомніў я, як напрацуешся, ды пот ця-

кучы па брудным твары пападзе ў рот, — от, як раз гэтакі смак! Пытаю бабулькі.

— Праўда, сынку, праўда: пот. Паўнюсенькае возера людзкога поту...

— А на што-ж ты зямлю прыгоршчамі носіш, ды кідаеш у гэтае возера? — пытаю.

— Глыбокае яно без канца, а трэба, каб заўсёды было поўнае; дык вось, як засыплю яго зямліцай, тады і поту мала трэба будзе людзям ліць.

Здзівіўся я, але не было калі распытывацца, і пабег далей. Бег я, бег, — бачу ізноў возера — больш за першае, але вадзіца ў ім такая чыстая, што аж сьвеціцца. Прышаў я, хлебануў — горкая, але то такая горкая, што піць нельга! Прышло мне на памяць, як аднаго году апошнюю скацінку с хлева вывялі... Скацілася тады сьлязінка і ў рот мне папала... от, як раз гэтакі смак!.. Бачу, старушка нада мной стаіць.

— Хто ты? — пытаю.

— Беда, сынку, Беда. Ня пій, сыночку, гэтай вадзіцы, ня пій: досі ты яе ўжо напіўся...

— А штож ты тут робіш? — пытаю.

— Глянь, унь, на катлы вялікіе, пад

імі заўсягды агонь гарыць. Дзень і ноч наліваю я ў іх з гэтаго возера поўна сьлёз людзкіх і грэю, каб высахлі, аж пакуль ўсё гэта возера ня высушу, аж пакуль пара ад іх не падымецца аж да неба!..

Здзівіўся я, але памчаў далей. Спатыкаю ізноў старэнькую кабеціну, — палівае яна зямлю с конаўкі.

— Дай, бабулька, напіцца, — прашу яе.

— Ідзі, — кажэ, — да возера.

Падбегаю, — бачу: поўнае яно не вады, але віна чырвонага... Прыпаў, хлеба нуў... Божэ! крыкнуў я са страху: — Помню, помню гэтае віно: ў губах яго было поўна, — вочы ім заліты... помню яго! Але-ж гэта не віно, але кроў! Людзкая кроў!...

— Праўда, — кажэ старушка, стоючы на да мной, — праўда, сыночку, людзкая гэта кроў, і вось мушу ўсё гэта возера конаўкай вынесці і ўсю зямліцу паліць!...

— Хто-ж ты? — пытаю.

— Цярпеньне, ціхэнька атказала бабулька.

Без аглядкі кінуўся я ад гэтаго страшэннага мейсца. Чую: ў старане негдзе бурчыць, перэліваецца, бяжыць, нібы ска-

жэш ручаёчэк жывенькай вадзіцы. Я туды шукаць, аж тут калі блісьне, трэсьне, заляскае, — здалося, ўвесь сьвет задрыжаў!..

Усхапіўся я, вочы праціраю, не магу да сябе прыйсьці... Ня чуў я, як бура найшла, як пяруны сталі біць, пакуль не дабраліся да майго дзядулі, пад каторым я так моцна спаў... Працёр вочы, сон свой страшны ўспомніў, закалаціўся ўвесь, зуб на зуб не пападае... Гляджу: дзядулька мой бедненкі ляжыць ціхэнька на баку...

С таго часу прайшло некалькі год. Ляжыць дзядуля на сваім мейсцы (сукі толькі паабрэзалі), а с-пад яго вылезлі тры, хоць ешчэ цененькіе, але гладкіе, роўныя дубочки...

Чэлавец.

І прыйшоў чэлавец да Бога свайго і кажэ:

— Божэ! забяры ад мяне Бяду, Слязу і Хваробу, а дай мне Волю, Шчасьце і Здароўе.

Бог і кажэ:

— Добра, чэлавечэ, будзе так, як ты жадаеш.

І стаў жыць чэлавец без Бяды, без Слязы, без Хваробы, а — вольны, шчаслівы і здаровы. Ажно прыйходзе сьмерць і кажэ:

— Чэлавечэ, паміраць пара. Чэлавец, калі жыў з Бядой, Слязой і Хваробай, не раз сам жадаў і рад быў са Сьмерці, але цяпер жаль яму стала жыцьця.

І пайшоў чэлавец да Бога свайго і кажэ:
— Нашто Ты, Божэ, хочэш адбіраць у мяне тое, што сам дараваў? Забяры ад мяне Сьмерць.

Бог і кажэ:

— Добра, чэлавечэ, будзе так, як ты жадаеш.

Ішлі векі, ляцеў час.

І прыходзе чэлавец да Бога свайго і кажэ:

— Божэ, усё я зведаў, усяго зазнаў, адна толькі рэч незнаная мне асталася.

Бог і кажэ:

— Чаго-ж ты, чэлавечэ, хочэш?

— Сьмерці, атказывае чэлавец.

І Бог даў чэлавеку Сьмерць.

3 бальнічнаго жыцьця.

Зьмеркалася. Візглівы вецер, якбы з вялікае злосьці, рваў апошніе з дрэў кляновых крывава-жоўтыя лісты, круціў іх у паветры, кідаў аб мокрую брудную зямлю, ганяў з мейсца на мейсцэ, як ат-красаваўшае нікому непатрэбнае, ні на што нягоднае сьмяцьцё і, закруціўшы, як кру-ціць вір на глыбіні, біў імі аб тоўстыя, жоўтыя сьцены, аб вялікіе памуцеўшыя шыбы высокіх вакон гарадзкой бальніцы...

І ліплі крывава-жоўтыя лісты да тоў-стых сьцен бальніцы, якбы патэлухаць хацелі, што чутно за імі, і ліплі крывава-жоўтыя лісты да памуцеўшых шыв, якбы заглянуць хацелі...

.

Праз атчыненыя дзьверы бальнічнай палаты № 2, высунуўся бледны твар, ад-на старана катораго была пакалечэна, рас-пухлая і бліскучая, і, распусціўшы доўгіе полы вырудзеўшаго бальнічнаго балахона, ціха — бытцым нейкая мара, сунуўся, раз за разам шэпчучы сінным голасам: № 17 канае... дзе служачы? № 17 канае...

Разаспаны паночны служачы лыпнуў вачыма, працёр іх кулакамі, пацягнуўся і падняўся с свайго мейсца.

— № 17? — спытаў знехаця.

— Але!

— Вось выбраўся! Супакою чэлавеку не даюць! І, мармочучы нейкую лаянку, падыйшоў да вакна, дзе стаяў крыж, абапал катораго былі непачатыя ешчэ дзьве вас-ковыя грамніцы, выкруціўшы адну з іх, запаліў і паплёўся да канаючаго. Хворыя карыстаючы з агню, прыкурывалі папірос-кі, перакідываліся слоўцамі, іншыя — на вы-здараўленьні — пад'жартовывалі: „проціў ночы, выбраўся, нябось, як раз трапіць да Абрагама на піва!“

— „Нябойся, ешчэ не выбраўся, атка-заў другі, — як пачне збірацца, дык га-тоў і прыпазніцца: па поўначы і Абрагам

не прыймае — чэкай да заўтра! Вось чуеш, як хліпае...”

І праўда: з далёку — амаль не праз усю палатку — чутно было, бытцым пасьля доўгаго плачу, не заўсім супакаіўшэся дзіця, раз за разам хліпала і хліпала, толькі да гэтаго хліпаньня час ад часу прылучаўся нейкі скрыгат якбы сапсаванай машыны...

Так канаў чэлавек...

Біты з малалецтва сірата, гаротны праз увесь век свой працоўнік, і вось ужо калі жыцьцё выціснуло з яго апошніе сілы, высмактала кроў, высушыла апошніе мазгі, жылы выцягнула, цяпер гэта жыцьцё, бачучы, што з гэтаго чэлавека нема болей чаго выдушыць, — кінула яго на бальнічнае ложка, мучыла яго доўгіе ночы, цэлыя месяцы і наастатак, угледзіўшы, што гэты кусок надгніўшаго мяса гатоў ужо разваліцца, накінулася на апошніе мінуты канаючаго і здэкавалася... Так жэгнала жыцьцё замучанае ім цела і за пражыты супольны век, жэгнаючы, давала нагладу па свайму...

Так канаў чэлавек...

Служачы падыйшоўшы да ложка, над

каторым вісела чорная бляха з надпісам № 17, нагнуўся, ўзяў за руку, разагнуў касцянеючыя пальцы і ўткнуў грамніцу; але для гэтай рукі, што столькі цежароў перэцягала за свой век, цяпер, цяпер поцяжка было утрымаць цежар свечкі; схіснулася грамніца на голыя высахшыя грудзі і апошні раз прыгрэла тое мейсца, пад каторым чуць білася ўжо, даўней гарачае, сэрца.

Служачы падняў грамніцу, паправіў, і аднэй сваёй рукой падтрымліваў і грамніцу, і руку ўміраючаго чэлавека, патцягнуў аднэй нагой зэдлік і, прысеўшы, пачаў разказываць блізкім хворым, якіе былі заўчора хрэсьбіны ў свайго швагра.

Хліпаньне і скрыгат не сціхалі... Служачы, скончыўшы апаведаньне, глянуў на ўміраючаго, пашчупаў яго рукі і галаву і, махнуўшы рукой, загасіў грамніцу.

— Ня скура, ешчэ дасца: саўсім ешчэ цёплы і свечка ўся згарыць, пайду па над'зірацеля.

Ў скорасьці вярнуўся з над'зірацелем і кніжкай пад пахай. Над'зірацель падсеўшы да століка каля вакна, дзе міргатала лампа, разлажыў кніжку і пачаў запісваць, мармочучы пад нос: „1909 года . . .

23 дня, чэрнарабочый 49 лет воласці . . .
Сымон скончался в . . . часов . . . “
затрымаўся, але тут выцягнуў гадзіннік
с кішэні, глянуў на яго і дакончыў пісаць:
„часов 9 вечэра“... „Ну,—абярнуўшыся да
служачаго, сказаў над’зірацель,—цяпер па-
лавіна дзевятай, даю, значыцца, яму паў-
гадзіны часу — хіба годзе — паспее; па-
дасі яму грамніцу, а я пайду; ў адзінац-
цаць прыйшлю за ім насільшчыкаў па за-
кону, — значыцца, — ў дзеве гадзіны“...
Ізноў замігацела грамніца, ізноў чутно бы-
ло і хліпаньне, і скрыгат, але што раз ра-
дзей, што раз цішэй“.

Як увесь свой нядоўгі век быў паслух-
няны Сымон, так і ў гадзіну свайго канань-
ня астаўся паслухняным... начальству:
ў дзевяць сканаў.

Служачы зняў з яго ўсю бялізну, і ва-
рочаючы з боку на бок цёплае ешчэ голае
цела, палажыў тварам да гары, сыцягнуў
рукі на грудзі, і прыкрыўшы ўсяго посьціл-
кай, занёс на мейсцэ грамніцу і пайшоў
ізноў у свой кут дрэмаць...

Вецер гудзеў. Ліплі крывава-жоўтыя
лісты клянiны да памуцеўшых шыб баль-

ніцы, якбы падгледзіць хацелі, што там
робіцца...

На вакне, дзе быў крыж, стаялі аба-
пал дзеве васковыя свечкі: адна з іх не-
пачынаная, другая крыху надгарэўшы,
ўвесь знак, — уся нядоўгая памятка, што
на сьвеце не стала аднаго чэлавека.

Зарабляюць .

Мамку — дык закапалі на магілках — пры горадзі; не на самых, праўда, магілках, але так — крышку з боку — за плотам, бо казалі, што яна неяк не зусім так, як трэба для могілак, памірала.

Татку не давялося ўбачыць. Ганулька — сястрычка, значыцца, мая, — казалі, што як была маленькая, а мяне ешчэ на сьвеці зусім не было, — дык разы са два бачыла. Нішто, казалі, хоць старэнькі, але добры быў: грошы, а то і цукеркаў, бывала, прыносіў і надта пекную пахучую адзежыну меў на сабе. Але я так і не бачыў яго: на пахавунак мамкі ён не прыйшоў, Чаму? Ня ведаю.

Як мамку хавалі, мне было гадоў во сем; Ганулька бралася пад чатырнаццаць.

Пры мамы жылі мы ў пекным мур-

ваным доме, дом быў вельмі высокі, але мы жылі зусім нізенька — бытцым у зямлі. Так, бывала, сьмешна глядзець праз ваконца: толькі ногі міг-міг, а то іншыя — шлэп, шлэп, але толькі і відаць ногі, як бы людзям галоў і ня трэба было...

Жыць было добра, спакойна, і гульні свае з Ганулькай мелі. Зімой, напрыклад, у вялікі мароз на вакне (адно яно было ў нас) такія бывалі пекныя кветкі, што так і глядзеў-бы цэлы дзень на іх, а Ганулька возьме вугольчык, дый ім на сьцяне такія самыя кветкі навядзе, — як раз такія самыя, толькі тые былі белыя, а гэтыя чорныя... Або — іншым разам — з вакна вада стане капаць, — вось, як раз як часта бывала з вачэй мамчыных: такая перш маленькая капелька, а пасля яна неяк пухне пухне, і зробіцца вялізарная, бліскучая і... кап; а потым другая, трэцяя, але так сама памаленьку: кап... кап... кап... Толькі, помню я, раз мамчына капелька упала мне на твар, дык такая цёплая была, ажно гарачая, а тые, што з вакна капалі, дык іншым разам замерзалі ў доўгіе, доўгіе сасулькі; тады мы з Ганулькай аддзіралі іх і гулялі ў крамніка што цукеркі прадае.

Здаралося не раз, што есьці надта хачелося, а мамка не прыносіла (мусіць, часу ня мела), дык за тое яна як пачне нам гаварыць, як пачне, а так умела пекна гаварыць: як птушачкі Божыя — такія маленькія, бедныя, а страхі над сабой не маюць, а мы маем; як іх вецер праймае, а да нас не дабіраецца; як яны галодныя спаць садзяцца, — і ўсё гэта так пекна, так жаласліва нагаворыць, што аж нам захочэцца быць падобнымі да гэтых птушчак Божых, каб і нам халодна было, каб і нам, як гэтыя Божыя птушчкі, галоднымі класьціся спаць у халодны кут. І кладземся. А мамка доўга ешчэ сядзіць і шые, шые, шые...

Сперша, як асталіся мы толькі ў дваёчку, — вельмі маркотна было... Скуліўшыся, — як каткі у клубочкі, дрэмам, не раздзеваючыся ўсю ноч, хліпаючы ад часу, да часу, на мамчыным ложку... Галоднымі не былі: хлеб ешчэ цягнуўся; два злоты ў мамчынай апратцы знайшлі, а як праелі іх, — Ганулька і кажэ да мяне: „ты, Адамка, не дурэй, сядзі ў хаці, ды лемэтар, як мамка паказывала, грызі, а я пайду грошы зарабляць і на сябе, і на цябе“. І праўда: зара-

боткі яна дастала ў скорасьці: то на пабягушкі, то падлогі мыць, то вады прынесці, ці так што якое, — але зарабляла, і год за годам ішлі роўна, спакойна... Ганулька вырасла на сталую ўжо дзяўчыну, а і я, хоць тонкі і худы, але так сама ў верх выцягнуўся, і мы нераз ужо памеж сябе раіліся, каб убіцца мне да якога майстэрства, але... але зрабілася нешта такое, чаго мы самі не маглі зразумець: заробаткі Ганульчыны неяк зразу урваліся...

Чаму? — не разумеў я. Чуў толькі ад дворнічыхі, што такіх ганарыстых, як мая Ганулька, — паны ня любяць... Жыць стала цяжка: мала таго, што ціснуў голад, але і апрануць не было чаго — сядзім цэлы дзень у хаці, як тыя мышы ў нарэ, і толькі, як добра сыцямнее, Ганулька ў сваіх лахманах выпоўзала да адной старэнькай паны, каторая адна і асталася, што ешчэ мела літасьць над намі, і то тое, то сёе перападала ад яе нам з яды. Але цягнуцца гэтак доўга не магло. Ганулька кідалася ўсюды, шукаючы працы, і зморэная прыбегала позна вечэрам да хаты, ламала свае ручкі і плакала, плакала... Гледзючы на яе, скачытаў я з жалю, як тое шчанё...

— „Адамка,—вярнуўшыся знекуль, кажэ да мяне Ганулька, — „нема рады: каб адна я была — ведала-б, што зрабіць, але цябе шкода! Ідзем разам на службу: нам дадуць апраткі, кватэру і есьці, колькі захочэм“.

Я цешыўся, аж скакаў, і дзівіўся, што Ганулька была вельмі маркотная: амаль ня ўсю ноч пракленчыла яна пры мамчыным ложку, — малілася і плакала, плакала і малілася...

Назаўтра пайшлі мы на службу: гэта быў вялікі, пекны, чысты рэстаран. Далі мне чыстую цэлую адзежыну і паставілі за лёкая; Ганульку адзелі, як кралю якую, але работы не назначылі ніякай...

І служым мы. Што дня, а найбольш вечэрам, находяць дзесяткі і сотні чыста і багата адзетых паноў, бяруць смачную, дарагую яду, купляюць заморскіе водкі і віны, кідаюць грашыма, як трэскамі; пьюць ядуць, крычаць на лякаёў, — бо такіх як я, ёсьць тут ешчэ с пяток і такіх, як Ганулька, ёсьць апроч яе тры. І ўсе яны нічога ня робяць: ходзяць ад стала да стала, госьці іх адны перэд другімі просяць да сябе, кормяць, пояць, ды ешчэ гасьцінцы даюць...

Мая служба вельмі цяжкая, — найгорш, калі Ганулька — мая родная, каханая сястрычка, седзючы пры адным сталае с панами, — крыкне: „Адам! ешчэ бутэльку віна!“ — Ляту, нясу, атпечатываю, неяк ногі і рукі мае трасуцца, і мест у шклянкі лію віно на белы чысты абрус, бо не на віно гляджу; гляджу, як зачараваны, ў сініе, сініе вочкі сваей Ганулькі, і хочэцца мне крыкнуць на ўвесь гэты рэстаран, не — не рэстаран, а крыкнуць так, каб ўвесь сьвет пачуў: „кідай, сестра, безработную службу! кідай, дарагая мая!“

Зарабіў.

Хоць меў Сыцёпка Тацюк траціну зямлі, і то зямлі добрай, меў жонку — Тацяну да ўсяго дасужую, меў трох сыноў, с паміж каторых старшыя два былі ўжо ладнымі падроскамі і зараблялі ня толькі на сябе, але і на хату, а ўсё-ж ткі ў хаце жылося несамавіта: штодзённы недастатак! Нажывуць круп, затаўкі німа; згарусьцяць затаўку, — як раз крупы скончыліся; і так усьцяж!

Праўду кажучы, найбольш вінават быў гэтай бядзе сам Сыцёпка: хоць любіў, каб яды было, як на Дзяды, але хацеў, каб работы было, як у нядзелю. Людзі ўжо на-працуюцца, па колькі-то пракосаў пройдуць, а Сыцёпка ўсё ешчэ соўгаецца ад хаты да

хаты па вёсцы: то з адным пастайць, пагутарыць; то з другім за глупства заяздзецца, — пасварыцца, — глядзі — ўжо і поўдня блізка, і, хоць як ня кідалася Сыцёпкава Тацяна, нічога не памагала: жылося, як той казаў, дрэнна.

А Сыцёпка ні ад таго, каб жылося лепей, — чаму не? Але, каб гэта *лепей* само як небудзь, скуль небудзь звалілася, знайшлося. І хада Сыцёпкі была такая, бытцым усё шукаў гэтаго лепей. Апусціў галаву, як той конь убоісты, ў ніз, ды і цягаецца, бытцым чагось угледаючыся.

Многа, ці мала гэтак шукаў Сыцёпка сваей долі, але вась аднэй неяк раніцы, пралайдачыўшы ўсю ночку ў падгарадзкім шынку, і варочаючыся с пустой кішанёй і цяжкай галавой да хаты, здалося яму што ткі знайшоў сваю долю. Стрымаўся раптам, сярод дарогі і стаў с-пад лоба агледацца, якбы баяўся, каб яго думак хто не падглядзеў, ці не пателухаў... Потым, крута завярнуўшыся скорым крокам памахаў у горад. Прыйшоўшы на адну з вуліц, дзе стаяў знаёмы гарадавы (не раз чарку перакулівалі разам — ўсёй знаёмасьці), стаў з ім шэптацца. Доўга, натставіўшы вуха і кі-

ваючы галавой, слухаў, пашаптушак Сыцёп-
кавых гарадавы, пасья кійнушы пальцам,
павёў яго ў паліцію.

Там зара гэты самы гарадавы завёў
Сыцёпку ў камору, дзе сядзеў за сталом
нейкі чыноўнік, ці начальнік, а сам чмых-
нуў адтуль. Жутка зразу зрабілася Сыцёп-
ку, мо ўжо і жалеў цяпер, што ажно сюды
кінуўся шукаць сваей долі, але неяк слова
за слова (начальнік паказаўся Сыцёпку вель-
мі прыступным чэлавекам) і ўсё, што было
ў думках Сыцёпкі, вылажыў як мае быць.

...Выйшоў Сыцёпка. Выйшоў, якбы па-
сся вялікай, цяжкай працы: спацелы, чыр-
воны, як рак. У моцна заціснутым кулаку
трымаў сярэбраны рубель... Але што цяпер
значэ Сыцёпку гэты рубель? Ого! Сыцёпка-
бо ведаў цяпер як зарабляць рублі. Калі
захочэ — не аднаго будзе мець. Вось за-
хацеў, і будзе мець... як вам здаецца: што?
Каня! Як мае быць каня — гаспадарскаго
каня. Трэба будзе толькі падыйсці на торг,
выбраць любога, а пасья сеў і паехаў; аб
чане і не пытай! Ёсць каму за яго пла-
ціць!

Варочаючыся да дому разважаў Сыцёп-
ка; сказаць жонцы, ці не сказаць? Але ткі

надумаў не гаварыць: на што бабі ведаць?
Ешчэ гатова разбрэхаць па вёсцы, а гэтаго
нельга, бо і заробтак можа лягнуць.

Па дарозі зноў зайшоў Сыцёпка ў шы-
ночак, знайшлася там знаёмая кампанія,
а да таго быў рубель — было за што і пры-
чым пасядзець, дык ледзь у ночы дацяг-
нуўся да дому. І, вайшоўшы ў хату, нама-
цаў палок і, рынуўшыся на яго, заснуў моц-
ным, п'яным сном.

Сонейка ўжо высока паднялося, калі
Сыцёпка расчухаўся, злез с палка, моўчкі
насунуў шапку і высунуўся за дзьверы. Та-
цяна так сама бытцым і не бачыла мужа — ні-
водным словам не зачашіла яго. Яна добра ве-
дала, што ніякое прычытываньне ня толькі
не памагала, але ешчэ горш шкодзіла: Сыцёп-
ка, на злосць жонцы, кідаў тады ўсю рабо-
ту і сыцягіваўся з дому на колькі дзён.
Хніпаючы і ўціраючы нос хвартухом, Таця-
ня ямчэй толькі перэстаўляла гаршкі; мац-
ней ляскала вілкамі і чапалой у качарэжніку
і часьцей куксала свайго малога Сымонку,
каторы круціўся каля спадніцы маткі.

Тымчасам Сыцёпка, выйшоўшы на двор,
як сеў на прызьбе, дык і не скрануўся, аж-
но пакуль жонка ня клікнула палуднаваць.

Па палудні пайшоў кратацца каля гаспадаркі і гэтак дацягнуў да вечэра.

Ноч выдалася Сыцёпку безканечна доўгая. Доўгай і страшнай паказалася яна і Тацяне. Чаго ніколі даўней не бывала, кідаўся Сыцёпка, як у гарачцы: то крычаў, каб каня яму запрэгалі, то клікаў Юрку і Кастуся, то будзіў жонку, допытываючыся, ці ня чула, як сабакі брэхалі і званочкі зьвінелі, і ледзь над раніцай крыху супакоіўся. На заўтрае, праз увесь дзень ня выйшоў, як даўней бывала, на вуліцу, словам да нікога не адазваўся, толькі ешчэ больш згорбіўся, ешчэ ніжэй апусьціў галаву ў ніз, якбы баяўся, каб не заглянуў яму хто ў вочы.

Так прайшло тое сутак. На чацьвёртые — з вечэра, калі жонка с сынам ляглі ўжо спаць, Сыцёпка, запаліўшы лучыну, толькі стаў лапці патшываць, як пачуў, адазваўся на вёсцы сперша адзін сабака, пасля другі, трэці.. Твар Сыцёпкі збялела, рукі і ногі так сталі калаціцца, што ледзь падняўся, ледзь дайшоў да лучыны, выраваў яе з лучніка, кінуў вобземлк, затаптаў і, асунуўшыся на лаву, цяжка дыхаючы, стаў прыслухацца. Колькі гэтак сядзеў

Сыцёпка — сам ня ведаў, і толькі, калі пачуў, як на вуліцы вёскі нешта затаркатала, затопалі конскіе капыты, Сыцёпка якбы ачнуўся. Праз сваё вакно бачыў Тацюк, як замігацелі агні па хатах, потым стаў высыпаць народ на вуліцу і, як тые пчолы ў вульлі, загудзеў. — Пад вакно Тацюкавай хаты падбегла суседка — Мар'яна, забарабаніла па ім і, крыкнуўшы: „Юрку і Кастуся забралі... кніжкі нейкіе знайшлі“, пабегла далей. Сыцёпка ані скрануўся..

Мінуў тыдзень, другі, і выбраўся Сыцёпка ў таргавы дзень у горад. Сперша падышоў да знаёмага гарадавога, але з ім ані як ня мог дайсці да ладу: буркне нешта пад нос, ды адвернецца. Махнуў Сыцёпка рукой і пайшоў да таго чыноўніка, ў катораго сперша быў. Той распытаўшыся, ці німа ешчэ якіх навін, сказаў Сыцёпцы прыйсці па каня на другі торг. Прыйшоў ён на другі торг, — якраз начальніка дома не застаў. За трэйцім разам — часу таму не было. І гэтак як стаў хадзіць, дык ходзіць, а ўсё нічога ня выходзе; ажно пакуль аднаго торгу не спаткаўся ён нос у нос з гэтым сваім начальнікам на рынку. Круціўся, праўда, сперша той, як ўюн, але ўрэшце згадзіўся ісьці каня купляць Сыцёпцы. Абый-

шлі адзін, другі табун, пры трэйцім начальнік, гатуруючы з гаспадаром-цыганом, нешта доўга замарудзіў, а пасля і кажэ Сыцёпцы: „выбірай каня, садзіся і едзь“, а сам завярнуўся і пайшоў.

Сыцёпка абыйшоў гнядога — добры; паглядзеў у зубы буланаму — ешчэ лепшы, але найбольш спадабалася яму лысая кабыла: складная сытая, ростам невялічка, — якраз на яго гаспадарку. Пакруціў яе ў адзін бок, пакруціў у другі, — „гэту можна?“ — пытае цыгана; — „прабуй, якога хочэш“, — атказывае той. Але што там Сыцёпку была прабаваць? Абы скараў да дому — пахваліцца! Ёскачыў на кабылу, залопаў нагамі па баках лысай і трушком з'ехаўшы з рынку, мінуў прыгарадзе і выехаў на сваю дарогу. Тут затуманіў люльку і толькі стаў надумывацца, што-б тут сказаць у вёсцы: аткуль, за што нажыў гэткую жывёлу, ажно ззаду нехта калі храпне па карку Сыцёпку, дык і не агледзіўся бедак, калі на зямлі апынуўся. Падняў галаву, глядзіць: цыган — гаспадар кабылы — стаіць над ім, крычыць, лае, ды і зноў складаецца пражыць. Усхапіўся Сыцёпка, хацеў ужо даць цыгану здачы, але той давай нема раўсьці: „злодзей! злодзей!“ Надбеглі людзі, і як не

растлумачываў ім Сыцёпка, як ні кляўся, як ні прасіўся, нічога не памагло: кожны тоўк яго, як сабаку на чужым дварэ, — гэтак збітаго звязалі і павялі назад у горад. Там здалі Сыцёпку ў вучастак. Прабаваў і тут Сыцёпка выкладаць сваю справу, як ён і не краў кабылы, як за яго маніўся заплаціць нейкі важны чыноўнік, але ніхто і слухаць не хацеў, а толькі кпілі і сьмеяліся з яго.

На другі дзень выпрасіў-ткі Сыцёпка, каб завялі яго да таго чыноўніка. Завясьці — завялі, але той і не дапусьціў яго нават да сябе і, як не артачыўся Сыцёпка, а аттуль павялі яго ўжо проста ў турму і ўпхнулі паміж арыштантаў „да разбора дзела“.

Ліха ешчэ надало Сыцёпку прызнацца перад сваімі новымі таварышамі за што і як папаў сюды. Думаў Сыцёпка іх разжаліць сваёй доляй, а тымчасам — дзіва: злодзеі, разбойнікі і тые аттрахнуліся ад яго. „Здранік! Юда! Гад!“ іначэй і не ад'зываліся да Сыцёпкі...

Пакуль назначылі суд, Сыцёпка атседзіў у турме месяцы с чатыры; але, ці то яму той начальнік — сжаліўся — памог, ці як

там было, выкруціўся-ткі неяк, небарака, з большай бяды і вярнуўся да дому.

С таго часу перэстаў цягацца па вёсцы, бо абы толькі паказаўся — сталые і малыя, мужчыны і бабы прыставалі да яго: „Сьцёпка, Сьцёпка, калі пойдзеш у зароботкі?“

Сабачча служба.

Чуў я (а мо і вы чулі) нераз, як іншыя кажуць: „паганая тая служба — сабачча служба“. Чуў — і думаў сабе: што за такая служба? Сабацы — пэўне што і сабачча служба, а і то не паганая, бо і сабака найлепшы прыяцель чэлавека, і найвярнейшы з яго служака гаспадара. Але каб службу чэлавека назваць паганай, сабачай — ніколі неяк ня мог я даць веры. Можэ быць служба цяжкая, вельмі цяжкая, але не паганая, бо ніякая праца не ганбіць чэлавека.

Але неяк давялося мне раз быць у горадзі. Заначэваў у кума. Раніцай вышлі на вуліцу, стаім каля брамы, гамонім... Ажно ляціць колькі падросткаў, адзін і сталы лын-

ды распусьціў, за імі дзеці — і ўсе цюкаюць, сьвішчуць! Дзе каторы спанатрыць якога беднаго сабаку, то так уляжэ за ім, што толькі пяты міргаюць... Гляджу, вочы вылупіўшы, дый нічога не разумею! — Ажно бачу сунецца воз—ня воз, катух—не катух—бытцым велізарная жалезная клетка; на клетцы гэтай сядзіць дзяцюк — коніка паганяе, двух абапал падросткаў так сама прычাপілася на гэтай клетцы з вялікімі, як вуды, пугамі, а ў клетцы гэтай сабакі седзяць — мусіць, з дзесяткаў якіх — і малых, і вялікіх — уселякай масьці, дый ззаду клеткі бяжыць ешчэ адзін невялікі кудлаты сабака.

— Што гэта, братка? — пытаю кума.

— Гіцлі, — кажэ, — што ловяць ва лацугаў—сабак, а гэта грамада, што перадзі с крыкам ляцела — от, людзі, як людзі, — заўсягды нешта добрае ў сэрцы сядзіць, дык і разганяюць сабак, каб не паліся ў гіцлевы лапы.

— Гэты-ж—задні,—пытаю, — чаму на свабодзе?

— Эгэ, — кажэ кум, — ён самы важнейшы у гіцляў: гэта правакатар. Бяжыць ён значыцца па вуліцы, дый знаёмства заводзіць с сваім братам: угледзіць катораго,

зараз да яго — з аднаго боку зайдзе — нях, з другога — нях, хвосцікам на ўсе бакі віль-віль, а той ужо і рад новаму сваяку, і язык высалупіць. Тут і тыц і гіцлі на новаго сябра з гэтымі пугамі, дый у жалезную клетачку!.. А той кудлаты Юда — як бы і нічога: хвост толькі зноў крапчэй патцісьне, морду ў ніз апусьціць, дый ізноў бяжыць далей, насыцяражыўшы вушы, лыпаючы с-пад лоба вачмі шукаць новай ахвяры...

Ну, браткі, вось гэта служба, дык служба: праўда, што паганая, мусіць, мала і сабак знайдзецца на такую службу!

Цырк.

Здаўна ўжо Андрэй Зорка выбіраўся ў губэрскі горад да свайго сябрука — Міхалкі Гурчыка. Змалку ешчэ, памятаў добра Андрэй, як з Міхалкам ў зрэбных кашулінках на вуліцы вёскі босымі ножкамі разам сьнег убівалі, бабы ляпілі; паткасаўшыся, разам скацінку ў поле ганялі, цэўкі і стрэлкі з вяршынак маладых сасонак вырэзалі, з вугальчыкаў на каменьях стрэлялі; дзяцюкамі — за баронамі праз адзін шнур цягаліся, на ігрышчах у качарэжніку разам атстаівалі, ласа пагледаючы на гулякаў, а падцягнуліся ешчэ (аднагодкамі былі), ўжо складна і да сахі браліся; толькі ў сілу сталі брацца, ажно і не агледзіліся, як скончылася іх сяброўства:

Міхалку здалі ў салдаты, Андрэй — ільготнік астаўся дома гаспадарыць.

Шмат с таго часу вады уплыло, а сябрукі тыкеля разы са два спаткаліся. Першы раз — Міхалка прыезджаў на вясельле старшаго брата (ох, і пагулялі-ж тады!), а другі раз — ужо стражнікам. Стражнікам, бо Міхалка, скончыўшы службу ў войску, варочацца да дому не захацеў і астаўся на сваей ахвоце стражнікам у горадзі.

Не раз Міхалка слаў пісулькі да свайго сябрука Андрэя, просячы яго, каб ткі выбраўся даведацца сваяка, бо мучыла, прызнаваўся гарадзкі службака, яго нуда па сваіх.

Вось урэшце і выбраўся Андрэй. Восень была; дарога дрэнная; ехаў Зорка дзень, ехаў ноч, а над раніцай ледзь дабраўся да мэты.

Спаткаўшыся, сябрукі не маглі адзін з другога нацешыцца, ўспамінаючы даўно мінулае, пражытае. Праз увесь дзень цягаліся разам па горадзе, а Андрэй ня мог надзівіцца тым уселякім навінам, а якіх, седзючы ў вёсцы, і ня сьнілася чэлавеку. Але Міхалка надумаў паказаць Андрэю ешчэ большыя дзівы і вечэрам завёў яго

ў цырк. І праўда: гэтае, што там дава-
лося убачыць Зорку, ў яго цеснай галаве
і памясьціца не магло.

Аграмадная будыніна. Агні гараць,
бытцым сонцы сьвецяць.

Музыка рэжэ ў вялізарныя дуды. На-
роду — гібель. Пасярод будыніны — круг,
высыпаны чыстым пяском. І вось, на гэ-
ты круг выйшоў увесь у чорным нейкі чэ-
лавек, сам чорны, як смоўж, з бізунамі
пад пахай; за ім высыпала грамада яго
прыслужнікаў у бліскучых адзежынах і за-
раз-жэ на гэты самы круг віхром уляцеў
табун, як малако, белых коні. Лягнуў бі-
зуном той чарнамазы (мусіць то камандзер?)
адзін раз і ўсе коні сталі дыбка, лягнуў—
другі раз — коні апусьціліся на каленцы,
і зноў засьвісьцеў бізун — і рынуліся ўсе
коні берэгам круга ў такую скачку, што,
здавалася, жыватамі зямлю-даставалі!

Намуштраваўшы ўсеяк, што ажно па-
ра з беднай жывёлы пайшла, камандзер
махануў бізуном, прыслужнікі раступіліся
і ўвесь табун с такім самым імпэтам, як
быў прыляцеў тады, счэзнуў, бытцым у
нейкай браме, прыкрытай чырвоным сук-
ном.

А той смоўж зноў стаў ляскаць бізу-

ном і, як бач, вяляцеў на круг сівы ў яб-
лыкі жэрабец, бытцым с табурэтам мест
седла на спіне, на каторым стаяў мала-
дзенькі хлопец.

Музыка гудзела; бізун ляскаў, а пад-
ростак, стоячы на расшалелым кані, то
прыседаў, то ўскаківаў, то куляўся, кідаў-
ся на ўсе бакі, ажно пакуль і ён зморэны,
цяжка дыхаючы, пад сьвіст бізуна ня
счэз у той самай чырвонай браме.

Ізноў музыка гудзела, ізноў ляскаў бі-
зун, а на круг вылеталі ўсё новыя і но-
выя то мужчыны, то дзеўчаты, — скакалі,
круціліся, куляліся і гінулі за чырвоным
сукном...

Урэшці нагналі цэлую грамаду зьвя-
роў: і сланоў, і мядзьеведзёў, і сабак, і налпаў,
і казлоў, і ваўкоў і якіх там толькі не бы-
ло! Усё гэта скакала, вешалася, качала-
ся... А бізун сьвісьцеў і ляскаў, ляскаў і
сьвісьцеў...

Колькі гэтаго было, — Андрэй і ўспо-
мніць ня мог. Выйшаў с цырку, як здур-
неўшы. Міхалка, будучы пэўны, што надта
дагадзіў сябруку, стаў расхваліваць цырк
і дапытываць Зоркі, як яму спадабаліся
гэтыя штукі, але Зорка ішоў злосны, хмур-

ны, адно толькі слова і атказываў: „Зьдзек! здзек! здзек!“.

Вярнуўшыся на кватэру, Міхалка стаў частаваць сябрука вячэрай, але той і не дакрануўся да яе. Лёг, скорчыўся, кажух на галаву нацягнуў і стараўся скарэй забыцца, заснуць...

Перэд вачамі Андрэя Зоркі гараць агні... Ён ушах грміць музыка, б'юць у бубны... Ён галаве ўсё круціцца, шуміць... На вялікі, пасыпаны чыстым белым пяском, круг выступае як смоўж чорны вялізарны чалавек з грамадой у бліскучых адзежынах прыслужнікаў сваіх і ўсе яны, як адзін, круцяць і ляскаюць доўгімі, доўгімі бізунамі...

С-пад брамы, завешанай, як кроў чырвоным сукном, стаў сыпаць народ: дзеці і сталые, падрусткі і старцы, а за імі сунецца цэлая чэрада рознаго зьвер'я. Уся гэтая жывая грамада лётае, круціцца, куляецца, падае, ўстае, ізноў падае, ўрэшці ўсе зморэныя спацелыя прыпадаюць на каленцы... А бізуны сьвісьцяць і ляскаюць... „Зьдзек!“ крычыць Андрэй з вышак, дзе ён сядзіць у цырку... „Зьдзек“... як адзін голас, ад'зваецца, ўскаківаючы с кален, жы-

вая грамада... Бізуны хутка падымаюцца ў гару, але дзіва: ня сьвіснулі, не ляснулі яны, а быцым завесіліся ў гарэ, а пасля схіснуліся і... счэзлі... Белы чысты пясок на кругу стаў жаўцець, што раз болей жаўцець, урэшці чырванець, усё больш чырванець, ажно пакуль не зрабіўся так чырвоны, як тая засланка на варотах... „Зьдзек“... раўнула ешчэ раз жывая грамада такім страшэнным голасам, што сьцены вялізарнай будыніны задрыжэлі. А народ і зьвяр'ё з гмаху пачалі сыпаць на вуліцу; ажно тут Міхалка стаіць, растапырыўшы рукі, пасярод вуліцы і стрымлівае гэту грамаду... Андрэй, замахнуўшыся, кінуўся да яго с крыкам: „Міхалка, ты?!“

— „Я“, адазваўся Міхалка, стоячы над самым Андрэем. „Прачхніся, братка, праўся,—надта нечага стогнеш,—мо баліць што?“

Андрэй падняўся, працёр кулаком вочы, палядзеў кругом, глянуў на Міхалку,— „а праўда, атказывае, мусіць-то я дрэнна лежаў, страхі нейкіе мучылі мяне“, і перэварнуўшыся на другі бок, ціха і смачна заснуў...

Гаротная.

У канцы вёскі каля старэнькай хаткі ўдавы Тамашыхі сабралася кучка баб. Кожная з іх штось гаварыла, кожная штось раіла, але Тамашыха ня чула і не разумела — ані іхніх гутарак, ані іхніх рад. З ахапкам брудных ануч пад пахай, шэпчучы штосьці пасінеўшымі ад холаду вуснамі, хадзіла яна ад вакна да вакна, ад вуглоў хаты да дзвярэй і ўгледалася, ці не пакажэцца дзе дымок. І праўда: праціскаўся ён паміж лучынак, мейсцамі пазацягіваных замест шыб у ваконныя рамы працягіваў і праз надгніўшыя вуглы хаты, — і праз пашчэпаўшыся ў дзверях дошкі. Дзе толькі дагледзіла Тамашыха гэты дымок, хутка падбегала туды, выця-

гівала с-пад пахі анучыну, адрывала шматочак і з усёй сілы затыкала ім шчэліну.

Вецер раз-за-разам узрываўся, гудзеў паміж гнілых жардзей азяродаў, паміж дзе-не-дзе цэлага ешчэ частаколу; с сьвістам прарываўся праз голыя галіны вялікай крывой вербы і гінуў нейдзе ў далі. С пахмурнаго неба сыпалася імжака. Нездаволеные, што Тамашыха не зважала на іх, бабы, пазалеўшы, парасцягіваліся па вёсцы. Скончыла і Тамашыха сваю занятку, глянула на пустую, балоцістую вуліцу і асунуўшыся на прызбу, шэптала далей.

Што шэптала — сама добра не разумела. Ведала толькі, што так трэба. Трэба, бо, — бо знахарка Караліха, да каторай Тамашыха сягоньня ешчэ дбодня займчала курыцу так і раіла: „Зачыні, казалася яна, юшку, распалі агонь на прыпечку, насып гэтаго, што табе даю зелья, — хай курыць, а сама выйдзі с хаты, дый пілнуй, каб дым праз шчэліны не ўцекаў“. А калі Тамашыха спыталася, як доўга трэба курыць, знахарка строіла так: „столькі часу курь, колькі займае сказаць шэсць па шэсць пацераў; тады кажэ і варочайся ў хату — ўсё будзе добра“.

Шэсць па шэсць? Ня менш — то пэўна,

а мо ўжо і болей, як шэсць па шэсць нашэптала пацераў Тамашыха; мо гэта і ня добра? Усхапілася с прызбы, кінулася да дзвярэй і расчыніла іх. Шугануў дым, цёмны едкі дым, грыз вочы, душыў у горлі, але Тамашыха не зважала на гэта: вобмацкам мінула печ, дабралася да палка і нагнулася.

Там — з нацягнутаю на галоўку грубой посьцілкай лежаў Сыцепанка — пацеха і ўся надзея Тамашыхі. Лежаў ціханька і толькі худзенькая маленькая ручка звесілася с палка. Тамашыха асьцярожна падняла і палажыла гэту малую ручку на грудзі сына, а сама ціханька, каб не разбудзіць хвораго, адыйшла, села на лаву і задумалася. І, ці то ад дыму, ці то ад гэтых думак, сьлезіна за сьлезіной капалі і капалі з вачэй беднай кабеціны...

Задумалася Тамашыха. І ажно сама дзівілася, скуль можэ брацца столькі бяды, столькі нешчасьця, столькі ўсьцяж валілася на яе галаву. І за што? Грэшная? Мо яе грэх найважнейшы, найбольшы за ўсіх? Мо дзеля таго і пакутавае яна за ўсіх? Мо іншым за тое лягчэй живецца? Ой, бо ці ўсё-ж яе жыцьцё не адна пакута? Не адна беда? Не адна нядоля?

З малку, помніць Тамашыха, калі была ешчэ ў Язэпавай хаці — там ужо нашчалася яе нядоля — там першая. Бо ці-ж гэта ненядоля?—с паміж усіх дзяцей, якіе гадаваліся тады ў Язэпа — адна яна ня мела маткі. У кожнай хаці былі дзеці, былі і маткі, а от-жэ ў яе не было. І калі, бывала, бачыла яна, як іншыя дзеці песьцяцца, прытуляюцца да матчыных грудзей, бегала і яна — маленькая, худзенькая да гэй высокай белавалосай Тэклі, клала сваю галоўку на яе калені і шэптала: мама, мама, мама. Але пяшчотаў, а ешчэ горш гэтых слоў Тэклі не любіла: „ня лезь, кажэ, да мяне з гэткам — абуза, а ня дачка ты мне“. Плачучы, бегла тады малая Ганулька (Ганулька? гэта-ж яе некалісь звалі Ганулькай, ледзь цяпер успомніла Тамашыха), бегла ў які колечы цёмны куточак, або ўціскалася ў запечак і закрыўшыся, ціханька шэптала сама да сябе: мама, мама, мама...

Потым... што-ж было потым?... Ага: зімой крыху меншых ад сябе дзяцей калыхала, насіла, хату заметала, бульбу скрэбала, а ў летку — ў поле ўжо стала ганяць. Прыгнаўшы на дзяніну, зморэная бяжыць травы каровам, сьвіньням... Гэтак

доўга было, бо неяк да серпа не маглана-
лажыцца, але пасля і гэтаго наўчылася.
Стала хадзіць тады на заробкі і, як тая
пчолка, зносіць двузлоткі ў хату. Але каб
з гэтых двузлотак сабе што справіць —
аздежыну якую, ні кому, дый самой Гануль-
цы ніколі і ў галаву не прыходзіла. Адзе-
валі яе хатніе: справяць што сабе, падно-
сяць, пацягаюць, дый аддаюць тады ёй:
„палатай,—кажуць,—добрая ешчэ для цябе
адзежына будзе“. Цешылася Тамашыха
с падарунку, латала і насіла. Інакшых ра-
дасцей Ганулька ня мела; і толькі, калі
ўжо вырасла на сталую дзеўку, Васіль —
хлопец с суседней вёскі, спатыкаючы яе,
зажартуе, бывала, загаворыць: „дурная ты,
кажэ, Гануля: цябе крыўдзяць дома і ты
падаешся. Слухай лепш мяне, ўсё добра
будзе“. І Ганулька, хоць баялася Васіля,
але верыла яму і слухала. Слухала, ажно
пакуль не пагналі Васіля ў салдаты, а яна
зноў адна асталася. Адна? Каб-жэ хоць на
век аднэй можна было астацца! Але ўско-
расьці падыйшла найгоршая беда: радзіў-
ся сыноч... Выгналі Ганульку с хаты... прый-
шлося сесці кутам на дворнай пляцоўцы.
Ой, трудненька прыйходзілася Ганульцы,
трудненька! І ня думалася ей, што на сьве-

ці беда не мае канца, што можа быць еш-
чэ цяжэй... Памерла Тамаша канцавога
матка; патрэбна была ў хату гаспадыня,
а што за п'яніцу ніхто не хацеў ісьці,
абы якое колечы прыстанішчэ мець — пай-
шла Гануля.

І вось яна ўжо Тамашыхай стала, Та-
машыхай — гаспадыняй! Беда толькі, што
не было надта над чым гаспадарыць: ад-
на ўсяго кароўка, ды дзьве авечкі, каня
нават не было. Шнурок свой у запашку
аддавалі, дык пражыць было цяжка. Але
што там пражыць? нейкі-ж лахман быў
нацягнуць на сябе, а есці? У летку —
шчаўя, грыбоў — гібель; а зімой — які
там дзень? Зусім кароткі. Прыставіць са-
ганок бульбы — на ўвесь дзень хапае!
Вось толькі абы Васільку... ды каб-жэ яму
аднаму? ато і не агледзілася Тамашыха, як
прыбыў Яначка, Пятрусь і вось гэты —
Сьцепанка. Сабе — як сабе, а дзецям трэ-
ба-ж даць хоць раз у тыдзень нейкі прас-
нак, ці блін, ды малачка калі ўліць. Ну
і давала Тамашыха колькі мела; а на Ка-
ляды, на Вялікдзень нават скаромнае тра-
плялася. А хоць і ў будніе дні,—каму—на што
тое — грэх нарэкаць: у пячурцы заўсёды
ў запасе бульба валяецца, і ядуць яны яе,

бывала, не раўнуючы, як тые парасяткі — праз увесь дзень, дык голад каму-каму, а дзецям не дакучаў. Толькі вось, разважала далей Тамашыха, неяк сыць іх не брала: живоцікі, праўда параспірала, але ручкі, ножкі, шыйкі—ажно жаль было глядзець— як тые цэвачкі. А і сама яна Тамашыха неяк сохнуць стала, дый моц зусім страціла. Даўней, бывала, асьміну бульбы закіне на плечы і прымчыць с поля, а цяпер і кошык цяжка прыцягнуць. Не дзеля таго саслабела яна, што галодная была, бо што Тамаш праз колькі-то год духі выймаў — біў, не — гэта што — глупства; вось, другі год ужо як ня бье: зваліўся п'яны з рыштаваньня, захварэў і памёр, а ўсё-ж ткі сілы не варочаюцца, — сну зусім німа с таго часу, як увалілася хвороба ў хату.

Гэткі-то хлопчык быў Васілька, успамінала сабе Тамашыха, гадкоў з дзесяць пэўна меў; аддалі на службу за патпаска; усё-ж ткі карміць дома ня трэба, ды чатыры рублі пэнсіі браў за летка. От і зарабіў! — вярнуўся са службы, стаў кашляць, хірлець і Каляд не прыждаў — як тая сьвечка — згас. Згас Васілька, за ім тэй самай сыцяжынкай пайшоў Яначка,

а пасья і Пятрусь. А цяпер вось гэты — Сыцёпачка — мала-то страху нагнаў? Згоджэны быў да ўсіх сьвятых: на ўсім гаспадарскім, пуд жыта і тры рублі; ведама, першая ешчэ служба; ды і тая не ўдалася: скаціны хоць мала, але дуруная; зьнямогся, лётаючы за ей, так бедны, што без пары сарваць са службы прыйшлося; мо і грошы прападуць, але дома Тамашысі спакойней. Малачка яму напарыць, сама паложыць, накрые, ў ночы да яго устане; толькі нешто ніяк ачуняць ня можэ, а вось с тыдзень ужо будзе, то такі страшэнны кашэль прычапіўся, што і духу не даваў яму перавесці. Чаго, чаго не рабіла, якога толькі не парыла, не давала зельля, — нічым супакоіць не магла, ажно пакуль, вось, ня зьбегала да Караліхі і хоць курьцу прыйшлося аддаць, але такога нейкаго моцнаго-то курэва дала, што зразу кідаць перэстала, супакоіўся і гэтак-то ціханька ляжыць, ані скранецца; нават ручку, што зьвесіўшыся с палка была, як правіла, так і цяпер на тым самым мейсцы ляжыць...

Цяпер толькі ўспомніла Тамашыха, чаму гэта, як папраўляла тую ручку, то яна была нейкая ні то потная, ні то ліп-

кая і бытцым цяжкавата?.. І раптам, як
пярун агністы, страшэннае падазрэнне мі-
гнула праз галаву Тамашыхі. Зразу ў ну-
тры зрабілася холадна, пуста; ногі бытцым
волавам наліліся... Але неяк-жэ скранула-
ся Тамашыха і апіраючыся то а стол, то
а зэдлі, с страшэннымі, выкаціўшыміся на
верх вачамі, ляскаючы зубамі дасунулася
да палка і смарганула за пасьцілку. С-пад
яе паказаўся пасінеўшы твар нежывога
Сьцепанкі.

Шчасьлівая.

Ня першына: калі шанцуе, то і Халі-
мон танцуе, а іншаму: куды ня кінь, усю-
ды клін. Вось гэткіе кліны скрозь спаты-
каў на сваім жыцці Юрка Сухавей. Вёс-
ка вялікая, земля удалася, ўсе жывуць
дастатна, багата, адзін Юрка канец с кан-
цом чуць-чуць звязэ. І, каб-то сямьёй праз
лад ужо апсыпаўся, ці там гультаём такім
ужо ўдаўся, або, ня тут кажучы, да чор-
тава зелья ласым быў, — ані думаць!
А тымчасам, як ні завіхаўся, як ні кі-
даўся Сухавей, — усюды спудлуе. Нажы-
ве парсюка карміць — ня есць; купіць ка-
рову — прычэпіцца нейкае ліха — капы-
ты задзярэ; конь — на роўнай дарозі ў
легцы — нагу зломе... але гэта што! Мо

Юрка купляць ня ўмее, мо дагледаць, аб-
хадзіцца з жывёлай не складзён, — хай
і так. Чаму-ж, калі воўкарэзіна барана
с поля сыцягне — то пэўна Юркі; каршун
куруцу дзярэ — толькі Юркі; сабака аша-
леў — ну, значыцца, Юркі; жэрабё у сту-
дні утапілася — і не пытай — Юркі! Усё
Юрку не ўдавалася, а найгорш не ўдалася
яму, паміж намі кажучы, жонка — Тадо-
ра. Апісываць яе вам ня буду: хто такую
жонку мае — той сам ведае, а хто не
мае — хай жыве (Тадор хапае на сьвеце) —
вось і будзе ведаць... Мусіць-то не дарма
казалі суседзі аб Сухавею, што дзье пілы
ў хаці: аднэй — сам дровы рэжэ, а дру-
гая — яго самого пілуе... А найгорш пі-
лавала свайго мужыка Тадора за беднасць
у хаці. А як тут было разбагацець Суха-
вею пры гэтым яго шчасці? Добра і то,
што галоднымі не сядзелі. Добра каму, але
не для Тадоры. Хай-бы лепш прыгаладаць,
абы грошы ў запасе былі, багатырамі
звацца.

Тымчасам гадзі мінаюць, а багацьця
як німа, так німа. Што тут рабіць? Вось
і надумалася Тадора выправіць свайго да
знахара па раду: мо з'вачэй ім гэтак вя-
дзецца. Доўга скроб патыліцу Юрка, але

такі паехаў. На трэйці дзень ледзь вярнуў-
ся Сухавей, і то ў ночы. Тадора і ня чула
(на што Богу грашыць: паспаць любіла
смачна), як увайшоў ён у хату, як доўга
капашыўся, пакуль ня ўзлез на палок і так
сама смачна і моцна не захроп.

На заўтра, як толькі накінулася с пы-
таньнямі на мужыка Тадора, ён і пры-
знаўся, што ўся віна ў нешчасці з дабыт-
кам яго — Юркі (так знахар яму і сказаў).

А віна вось у чым. Нябошчык бацька
пакінуў замазаны гаршчок з грашымі,
а ён крыўся з ім дагэтуль перад жонкай,
дык Бог за тое, відаць, і кару насылаў на
яго дабро. І, збедзіўшыся, нясмела ад-
даў Юрка той гаршчок жонцы.

Тадора, першы раз трэснуўшы кулаком
мужа з радасьці (тыя кулакі, што бывалі —
заўсёды ў злосьці), і, схапіўшы у дрыжа-
чы свае рукі скарб, стала трэсьці ім ка-
ля вуха: там і звінела, і шуршэла; былі
відаць, і пабрэзгачы, былі, мусіць-то
і паперкі.

Як кот с салам, лётала Юрчыха з гаршч-
ком, каб дзе лепш яго захаваць; урэшце
ушхнула яго сабе пад сяннік.

З гэтаго часу, хоць, праўду кажучы,
гаспадарка так сама не ладзілася, але

жыць стала спакайней. Тадора моўчкі соўгалася па хаці, ня лезла больш у вочы мужыку, Юрка ажно павесялеў.

Не раз, бывала, дагаварываўся, ўсьмехаючыся, Юрка да таго гаршчочка, каб як пажывіцца падмогі на гаспадарку, але Тадора і слухаць не хацела; не хацела нават атпечатаць і палічыць сваё багацьце. Выйме гаршчок, патрасе яго, прыслушаючыся, каля свайго вуха, патрасе ім каля вуха Юркі, дый зноў, запхнуўшы пад сяннік, радасная, шчаслівая клалася на пасьцель, цешучыся, як гэты скарб муляў яе бакі.

Але, ці то гаршчок гэты такі цвёрды, быў, ці то думкі неспакойныя а цэласьці скарбу дакучалі Тадоры, а мо адно і другое, толькі сон зусім прапаў у яе. Прапаў сперша сон, а пасья прапала і ахвота да яды. Стала Тадора ў вачох бялець, сохнуць. Раілі суседкі Тадоры ўдацца да знахара, але яна і слухаць не хацела. Не жалела Юрчыха апошняй двузлоткі на знахара, каб разбагацець, але цяпер хоць-бы і сабе — ні за што ня згодзілася-б надпачаць скарбу.

Дый на што ей лячыцца, калі ей нічога не баліць. Галава толькі круціцца, іншым разам млосна крыху робіцца, — дык

ня дзіва: ня спіць, зусім ня спіць. Вось, каб хоць разок заснула, як даўней спала: моцна, смачна, і ўсё-б было добра...

І Тадора заснула, моцна заснула: на векі, а па яе высахшай, забялеўшай твары відаць было, што ўмірала радастая, шчаслівая — ўмірала багатая.

А Юрка, дастаўшы ешчэ с-пад цёплага цела жонкі гаршчок, выйшоў на двор і бразнуў ім а камень. Аттуль пасыпаліся брудныя паперкі газэцін і бляшаныя гузікі...

Вясельле.

Давялося удаве каршунісе (мужа недаўна Паўлюк забіў суком на сьметніку: надта ўжо с курыцай завёўся!) дачку замуж аддаваць. А паміж каршуноў (гэтак ужо вядзецца), каб гонару сямі сваей не зневажыць, толькі паміж сабой і бяруцца. Вось і каршуніха, як прыстала на ганорную матку, нагледзіўшы лоўкаго, маладога каршунка, стала рыхтавацца да вясельля.

Дачка і кажэ: „замуж, мамка, найду, — спірацца німа чаго: такая ўжо доля наша дзявочая, але вясельле спраў, як мае быць“.

Добра: вясельле — дык вясельле. Хай пацешыцца дачушка паміж сваіх елак! Дый

сама каршуніха не ад таго; дарма, што мужавы костачкі ешчэ не пагнілі.

Каго-ж прасіць на вясельле? Старая каршуніха і стала вылічаць.

— „Перш-на-перш, — кажэ яна, — салавейку: ён, калі завядзе, ажно за сэрцэ хапае, — так яно і трэба на вясельлі! Пару галубкоў: для прыкладу, як маюць жыць маладые. Сароку — канешне трэба: па ўсёй ваколіцы разнясе, якое важнае было вясельле. Удота“...

— „Мамка, — перапыніла маладая, — я памятаю, як ты ешчэ малую мяне накарміла раз удотамі, — надта сьмярдзючыя яны“...

— „Маўчы, дурная! — прыкрыкнула на дачку каршуніха: маладая ты — ня ведаеш ешчэ, як на сьвеці жыць! Сьмярдзючы удот, — то праўда; але, калі прыбарэцца, дый нашупырыцца, дык іншаму здаецца, што і трэба яму сьмярдзец: ад важнасьці, значыцца. Прасіць і цецярука: ў яго такая гутарка, што ніхто яе не разбярэ; вось, і будуць думаць, што надта нешта разумнае! У музыкі клікнем дзятла з жаўной: хай у барабаны таўкуць. Дразда — патэсьвістываць, бач, майстэр. Бухайлу, хоць

аддае балотам, але да дуды складзен. На цымбалах добра рэжэ бусел, але з ім нам ні варта займацца: праз лад ужо насаты. З нас і так будзе; хай малады с сваей стараны прымчыць“.

Слухаючы гэтых праектаў, маладая з радасці ажно с сука на сук стала скакаць.

Толькі, як прыйшлося выбраць пасланца па госьці, аніяк не маглi прыдумаць, каго-б тут назначыць? Урэшці згодзіліся на сініцу: надта ўжо дасужая — ці трэба, ці ня трэба. — Ёсуды дападзе, ёсуды загляне, ды і набрэхаць хоць што можа!

І праўда: зраньня наказалі, ды йшчэ поўдня не мінула, а яна ўжо назад з дакладам прыпёрла:

— „Так і так, — кажэ, — ёсуды была, ёсіх абляцела, з усімі гаварыла, ўсе іх гутаркі патслухала, ўсе іх думкі выведала. Надта ўжо усьцешыліся і шлюць падзяку за так вялікі гонар і неспадзеваную ласку вашай міласці, толькі баяцца“...

— „Чаго? — насупіўшыся, пытае каршуніха, — казалі ім, як я табе прыказывала?“.

— „А як-жэ, казалі, ваша міласць; усё казалі! — для пакоры падняўшы хвост у верх, атказывае сініца. — Казалі, што ваша міласць і ўсе вашай міласці сваякі з вялікай сваей ласкі да нас, дробезі, ў дзень вясельля панадзяюць мягкіе рукавіцы на свае капцюры, дык, калі і выйдзе якая звадка (ведама, на вясельлі), ніякай крыўды быць ня можа. Але ведама: — дурныя! Чаго яны ня выдумваюць?! Хочуць“...

— „Чаго хочуць?“ — перапыніла каршуніха.

— „І казаць не адважуся“... зноў падняўшы хвосьцік, атказыве сініца.

— „Ну!“ — налегала старая.

— „Хочуць, каб ваша міласць і ўсе, каторыя будуць на вясельлі, з роду вашай міласці, на той час панадзевалі мяшэчкі на свае шаноўныя глугі, ды і то баяцца“...

— „І так баяцца? Якая-ж ешчэ трасца ім патрэбна?“ — злосна спытала каршуніха.

— „Я-ж і кажу: дурныя! Хоць на ўсе-лякіе шэльмоўствы, нябось, розуму хапае. Кожны з іх не такі, то сякі, а ткі мае на сваей душы грашок. Я вашай міласці ўсю праўду выкажу. Вось, хоць-бы цецярук?“

Ці-ж гэта выпадае на ўвесь бор — гэткі-то бор, гэтак балабаніць?! Ведама, бор—бо-рам, каго толькі там не бывае, а ён балабане, балабане, дый ешчэ патшыкне! — Або сарока? вядомая брахуха! Брэшэ, абы брэхаць, а іншаму можа здавацца і вунь што... Салавейка, дрозд нават, панавучы-валіся такія рэчы сьвістаць, што не асьмелюся і сказаць вашэй міласьці... Дый усе яны бабры — дабры, а хоць прашпарты і маюць, усё-ж ткі баяцца, што як з дому скрануцца, пакуль дападуць пад апеку вашай міласьці, каб часам у дарозі“...

— „Годзе! — крыкнула каршуніха, можа атпраўляцца“.

А ткі каршуніха справіла вясельле сваей дачцэ, як мае быць! І ці дасьцё веры: былі там цецярук, дрозд, усе другіе, толькі не ў гасьцях, а... на скварадзе!.

С і л о.

Ціснуў мароз, круціла мяцеліца. Паміж гумна і адрыны, дзе на гурбе стаяла, сіло, абсыпанае ўвакол мякінай с канаплямі, было крыху зацішней. Забраліся сюды сьнігір, верабейчык і сініца.

Сьнігір, важна насупырыўшы чырвоны свой валяк дый пасьвістываючы, як і ўвесь свой век рабіў, стаў падбірацца да канпель.

Дзюбануў раз, другі асьцярожна, але, разласаваўшыся, апанавала яго такая прагавітасьць, што ўзлез на самую сярэдзіну сіла ды давай малаціць, ажно пакуль петля не заціснула яму шыі.

— „Чык-чы-рык!“ усьцешыўшыся, пачала здэкавацца над ім сініца, бо за сьнігіром

сама баялася даступіцца да канпель.
„Чык-чы-рык!“ крычала яна, ўвіхаючыся
каля зернят, дый не агледзілася, як сама
абедзьве нагі уплутала ў валасянку.

— „Жыў-жыў-жыў!“ адазваўся вера-
бейчык, скачучы здалёку сіла і набіваючы
мякінай свой валяк. „Жыў-жыў-жыў!“.

Павук.

У сетку з дзіўна хітра сплеченых ні-
так папалася муха.

Сетку зрабіў і наставіў павук. Зрабіў
і наставіў,—як рабілі і настаўлялі такія-ж
самыя сеткі павуковы дзяды і прадзеда.

Папалася ў сетку муха, як пападаліся
у такія-ж сеткі яе бабкі і прабабкі. Як там
было ў гэткіх сетках бабкам і прабабкам,
муха чула і ведала, але цяпер, трапіўшы
сама туды, як толькі наляцеў на яе павук
с сваімі клюшнімі дый пачаў накідаць
кандалы, сыцягіваючы і зьвязываючы імі
крыльля з ножкамі, — яна заартачылася.

— Слухай ты, — кажэ, — крывапіў-
ца: натуру тваю дасканальна знаю і ведаю.

што добра ад цябе не спадзевацца; дай-жа хоць слова сказаць...

Э-э, — атказывае павук, — ведаю гэтыя гутаркі вашыя—старая песня! Кожная з вас, як толькі пападзецца да мяне уселякімі тонамі галосіць: „павук крывапіўца!“ А ці-ж я адзін такі? Ці мала та кіх-жэ крывапіўцаў паміж вашаго брата Глянёна на аваднёў, камароў: іх цэлыя хмары! Ды і с твайго роду ёсць такія, што калі ўрэжэ ў лытку...

— Не, павук, — перэпыніла муха, — тое — дый ня тое: праўда, ссуць і яны кроў, але жыцця не адбіраюць, а і то праўду кажучы, хоць іншым разам і ім не даеш ты спуску, ўсё-ж такі лічым мы іх больш тваімі спадручнікамі, чым нашымі. Такія, як я, нічога супольнага з імі не маюць: мы жывём Божым дарам...

— Чым-бы вы там ні жылі, — ўжо злосна перэняў мову мухі павук, — гэта мне ўсё роўна; мне толькі абы была кроў, а пакуль ваш род не звядзецца, то і павуком крыві хваціць.

— А ці ведаеш-жэ ты, пракляты вісельнік, пачала муха, — што хоць згіню я, згінемо ешчэ не адна такая, як я, але як зразу наляціць цэлы рой мух, ударыць

у тваю сетку, тады ня толькі яна паляціць у ласкуткі, а бадай і ты жывым ня выйдзеш?! Здзекаваўся ты, пакуль па аднэй нас перэбіраў, але зыкну я толькі, і цэлая хмара...

— Ха-ха-ха! — зарагатаў павук і наляцеў ужо на галаву мухі. — Зыкнеш? Ты зыкнеш? Не дачэканьне! Не дачэканьне тваё!!

І павук, запеніўшыся са злосьці, як бач прабіў галаву мусе і пачаў смактаць з яе кроў.

Ніколі, здавалася павуку, не смакавала так яму кроў, як гэтай мухі. Ніколі такой прагавітасьці ў яго не было, як вось цяпер. Вісеў ён над мухай, ажно пакуль што да капелькі крыві ня высаў з яе, і тады толькі адбегся і глыбока заціснуўся ў сваю шчыліну.

Хоць і сыт быў,—не спаў гэтай ночы павук. Неспакойныя думкі налеталі на крывёй заліты павуковы мозг. А што, калі і праўда наляціць адразу цэлы рой мух? Ці утрымаецца сетка? Ці здалее ён даць усім адразу рады? І як гэта адважылася гэтка паганая муха такое слова яму, яму — павуку сказаць? Не адна муха мо

не раз ужо і думала так, але каб ска-
заць?

Не спаў гэтай ночы павук, а на заў-
трае, надумаўшыся, зрабіў і наставіў но-
вых ешчэ дзесяць сетак...

Гадунец.

Каля крыжавых дарог пад узгоркам
разрасліся кусьцікі: пад'яловец, сухадрэўка
і лаза. Кусьцікі былі дробныя. Гулялі ве-
тры лютыя і абрывалі лісточкі з іх; пра-
леталі навальніцы страшэнныя і крышчлі
галінкі іх; каціліся паводкі глыбокія і пад-
мывалі карэнчыкі ім. Дрэнна, зусім дрэн-
на стала жыць кусьцікам...

Вось, у цёмныя ночкі сталі шэптаца
паміж сабой кусьцікі, каб як долю сваю
паправіць. Раіліся, раіліся і ўрэшці прыду-
малі узгадаваць паміж сябе такое вялізар-
нае дрэва, каторае-бы густымі лістамі сва-
імі ад ліхіх ветраў закрывала іх, вялікімі
галінамі сваімі ад страшэных навальніц
сьцерагло, тоўстымі карэньнямі сваімі ад
глыбокіх паводак бараніла.

Траплялася не раз, — памяталі кусьцікі, — як паміж іх залеталі зерняты з вялікіх дрэў, але яны і ўвагі на іх не зверталі: паляжыць гэтакое насенне, паваляецца і то вецер далей яго гоне, то яно засохне і згіне. Але цяпер — пасля нарады — на першае зерне, якое да іх трапіло, сыпнулі кусьцікі сваімі лісточкамі і іголачкамі і, гэтак прыкрыўшы, сталі шанаваць і сьцерагчы яго. С пястуна на другі год — на вясну — паказаўся росток, і пагнала яго ў гару. Цешыліся кусьцікі і, каб даць выгоду свайму гадунцу, не жалеючы, патсыпалі і патсыпалі яму то лісточкаў сваіх, то іголачэк.

Шмат год прайшло с таго часу, але ўсё-ж ткі прыждалі кусьцікі, калі іх гадунец — дрэва разраслося на здзіў высокае, на здзіў шырокае, на здзіў густое. Надзея кусьцікаў, што вось-вось цяпер настане для іх новае, спакойнае, лепшае жыццё, цешыла іх бязмерна.

І праўда. Таўстое карэньня, вялікіе галіны, густыя лісты баранілі іх ад ворагаў паводак, навальніц, ветраў, — але гадунец гэты закрыў ім і... сонцэ.

І — пагінулі кусьцікі!

С у д.

Эх, браточкі, кепска стала жыць на сьвеце, калі ўжо за курыцу сусед суседу анэгдысь калом галаву пашчэпаў, ды пасля за гэтую самую курыцу (ведама, спусьціўшы адзін другому юху) будуць цягацца па сьледавацелёх, ды па судох, А што за шкоду зрабіла курыца? От, вырвала на гародзе бурачкоў на пядзі тры. А ім, гэтым задзіракам, колькі гэта курыца будзе каштаваць? Цэлага патцёлка, калі ня больш! Німа цяпер памеж маладых дабра.

А вось паслухайце вы, якіе ў нас даўней былі суды. Нябошчык Янка (вечны пакой яго душы), „махляром“ што звалі, забраў са свайго аўса двух быкоў Рыгора Канцавога; праўда, аўса зьесьці — мала

зьелі, але шмат стратавалі; дома пагадзіцца — не пагадзіліся, напісаў пахтар прашэньне і пайшло ў суд.

Цешыўся і я з гэтаго, бо ўжо колькі часу, як і на маіх шнуроках пасьяла ночы атава была стратавана — не іначэй, як гэта работа Рыгравых Лысаго і Падласаго! Але, не злавіўшы за руку, не кажы, што злодзей. Шмат было гутаркі аб гэтых быкох у вёсцы, толькі мне Сталючонак патшапнуў, што, як у ночы хадзіў на руны пільнаваць зайца, бачыў на маёй атаве кабылу ўдавы Габрэліхі. Эгэ, думаю сабе, не дачэканьне: злаўлю і я.

Павячэраўшы, зараз абуў лапці, насунуў кажух, ды і ціхенька шусць праз сенцы на гумнішчэ, гоцнуў праз плот, ды борздзенька на мяжу і бух!.. Ляжу... чэкаю...

Толькі першыя пеўні прапеялі, як чую: едзе нехта на маю атаўку. Мусіць і адна малітва не паспеў бы чэлазек прагаварыць, ходзіць ужо Габрэліхі кабылка па маёй атаве і хрумшчыць, аж пена ідзе, а за аброць трымае ды водзіць сама Габрэліха. Здуру пагарачыўся я і, не пачэкаўшы, каб бліжэй мяжы падыйшлі яны, крыкнуў, скокнуў да кабылы. Але і Габрэліха, каб яе паралюш, спрытная была кабеціна: як бач,

на кабылу ды ў скочку наўцёкі. Гнаўся я, гнаўся, але па ночы куды там!.. Назаўтра, чуць сьвет, узяў я старасту, двух панятых, і сьледам як раз давялі. Прызналася і Габрэліха, але заплаціць за шкоду не хацела. Падаў я на суд.

Праз якіх два тыдні прыходзяць нам павесткі: і Рыгору з Янкай, і мне з Габрэліхай — усім на адзін дзень. Паехалі. Міравы судзя быў у нашым вучастку немец, і надта цяжка было з ім разгаварыцца: ма-ла нашай гутаркі ён разумеў, а мы яго ешчэ менш.

Выклікае на сам перэд Янку з Рыгорам і пытае:

— Ну, как біль?

— Не, — кажуць, — вашэ скородзе, далі-Бог, мы ня біліся...

— Балван, — закрычаў судзя, — я спрашываю, какой патрава?

Не, — кажэ Янка, — не па траве, а па аўсе, вашэ скародзе, хадзілі Рыгравы быкі.

— Какой бік?

— Лысы і Падласы, вашэ скародзе.

— Больван, мошэннік! — ешчэ горш за-крычаў судзя — в прошэні кафаріт воль, а теперь — бік! Сам не знаеш, хто імел

потрава! Ідзіце дамой! мне время нет! дело кончено!

Выйшлі Рыгор з Янкай, а я стаю і дрыжу: не іначэй, як пахтар наплутаў у прашэньні і замест быкоў упісаў валоў. Ах, каб яго ліха! А калі і ў маім прашэньні зьмяніў ды замест кабылы напісаў каня? Стаю, дрыжу і языка ў губе забыўся. Стаю, шапчу, каб ня збіцца с панталыку: „кабыла, кабыла, кабы...“ А тут якраз клічэ мяне з Габрэліхай! Выйшоў я... стаю... дрыжаць калены (першы раз на суд папаў), бачу — і Габрэліха зьбялеўшы стаіць. „Кабыла, кабыла, кабы...“ шапчу я, аж тут трах! міравы і пытае:

— Ну, как?

— Кабыла, — кажу, — вашэ скародзе.

— Как кабыла, кто?

— Габрэліха, — вашэ скародзе.

Але ўжо ані вочы мае не бачаць, ані вушы ня чуюць... стаю... дрыжу... як праз туман бачу — судзя сьмяецца, ды і зноў пытае:

— Кто кабыла? кто?

— Удава, Габрэліха, Вашэ скародзе! Але ў вачох неяк весялей мне робіцца; мусіць справу выйграю, бо судзя замест гневу сьмяецца, ды і зноў да нас:

— Ну вот і карашо: ты, кажэ, хоць і мужчына, но маленькі, а она хоць і баба, но, правда, большая кабыла. Так вы лучше так... без суда. Зачем суд? помертесь!

Глянуў я на Габрэліху, зірнула яна на мяне. Стаім, чэкаем, што будзе.

— Но, ідзіце, — кажэ, — в коррідор — помертесь! на то соседі — зачем суд?

Выйшлі мы ў калідор. Глянуў я на Габрэліху ды і думаю сабе:

— Кепска будзе. Хоць віна і яе, але як прыйдзеца да меры, дык рады не дам — баба рослая!

Сталі мы гэтак бокам. Узняўся я на цыпачкі, і так на корх не хапае. Габрэліха, каб ёй дна не было, дагледзіла гэтую штуку, ды і кажэ:

— Не, суседзе, гэта ня мера. Калі судзя сказалі памерыцца, дык трэба памерыцца, як мае быць. Судзя лепш ведае, што і як трэба да справы. Давай, плячыма станем.

Як сталі плечыма, а баба ешчэ ўчапілася за маю бравэрку, ды цісьне ў ніз, каб на цыпачкі не ўзняўся, — дык куды там! Бадай не на ўсю галаву ніжэй я расту. Уздыхнуў я, але што-ж зробіш — воля Бо-

жа! Вярнуліся ў камеру, а тут судзя і пытае:

— Ну, как?

— Памерыліся, — кажэм, — вашэ скародзе!

— Вот і хорошо! Ідце, — кажэ, с Богом домой, дело кончено, я ошень рад! Выйшлі мы. Толькі... але што там валаводзіць? Хочэце ведаць, які канец? Думаеце, што зараз, як цяпер вы, маладые, раз у зьезд, у палату, у Пецярбург? Ані думаць! Да Бэркі трапілі і Рыгор з Янкай, і я з Габрэліхай. Што і як там было?.. ат, было, як было, але с таго часу ня ездзілі на суд.

Важная фіга.

(Ахвярую добрым сьвякрокам.)

— А што, каб цябе паляруш, мая ты кветачка, каб табе дух заняло, мая ты ягадка, — ўспіхла нябось, — спакарнела!! Няшкодзе, няшкодзе!! Але што я бяды набралася, пакуль гэтага, мае вы кветачкі, дабілася; што я стыду, злосьці і слёз глынула?! Матачцэ Боскай, мае вы ягадкі, іх ахфяровываю.

— Бо якжэш! Падумаіце самі: гэтакае, шануючы Бога і людзей, шчанё, што ешчэ і малако на губах не абсохла, — будзе пад мой нос—сьвякровін нос, — мае вы кветачкі, фігу падтыкаць?! — Німа што казаць: усьцешыў мяне сыноч, усьцешыў — чаго на старасць прычэкалася! А ўсё, бы-

вала, прыставаў да мяне: мамка, мамка, вазьму я Агатку: хоць маладая, але ня бедная: цялушку, дзьве авечкі, парасё і 30 рублёў пасагу дадуць, і дзяўчына гладкая, як качалачка, і гаспадарная, і рупная... — Бяры, кажу, сыноч, мая ягадка, хоць і Агатку — па мне што? Не я, а ты, Сымонка — дзіцятка, будзеш з ёй жыць; я ўжо старая, нядужая і вады вам не замучу: — Рупная? Праўда што рупная: парупілася матчын нос, мае вы кветачкі, фігай патціраць! А спытайся за што? Вось, паслухайце, мае вы ягадкі.

С пачатку, — як толькі Агата ўзяла ўсю хатнюю гаспадарку ў свае лапы, — ішло і ціха, і складна — от ведама як с пачатку. Раніцай, бывала, прыставіўшы абед, пабяжыць каровы падаіць, сьвіням замешаць, ну і падойдзеш да прыпечка падаўнейшаму, мае вы кветачкі, гаршчкі паправіць, перэставіць, у каторы солі патсыпіш, у каторы вадзіцы падліеш... Прыбяжыць Агата, угледзіць і зараз, мае вы ягадкі, на мяне накінецца: — „На што мамка чэпаеш? На, што груцу перэсаліла? Нашто квас, як памыі, вадой развела?“ І пойдзе, і пойдзе сынаць! А то, часам, сыноч як выйдзе с сахой, ды замарудзіць на палудзень, так за-

раз яна, — Агата значыцца, мае вы ягадкі, тыц у печ — скварку выпягне, стравы чабохне у міску — „на, кажэ, мамка, з'еш крыху, старая ты, можэ млосна зрабіцца... а я паляту с спарышамі к Сымону на поле“. — „Што-ж ты, кажу, нявестачка, каб цябе трасца, мая ты ягадка, такая уважная на маю старасць, а там Сымонка спрацаваны, галодны, як воўк, чэкае — абыйдуся без тваей ласкі, — ды бразь ей міску пад нос!.. Праўда першыя дні, бывала, нічога не аткажэ і пасяжыць; але іншым разам здарылася ізноў прыпазніцца Сымону на полі... Наліўшы спарышы і не глядзучы не чэкаючы ўжо на мяне, паляціць... Чэкаю я, — чэкаю, мае вы ягадкі, аж злосць ужо мяне добра забірае, і як толькі на парозе пакажэцца нявестка, ну і дам ей тады дыхту! Бо якжэ, мае вы ягадкі, кінучь галодную старую матку, а самой ляцець з ядой перш да мужа; мо там і стравы сама напурболіцца, а ты хоць зубы на паліцу кладзі. Ну і тыцнула я ей раз фігу пад нос адну, аднюсенькую, а яна, мае вы ягадкі, мах па фізе; і то жалься Божэ, якая там была фіга. Я ей тады другую, трэцьцю, аж і яна мне тыц пад нос фігу ды якую?! Махнула я па фізі дый не папала, а што махне

яна, то якраз урэжэ. Як пайшлі гэтак мы частавацца, мае вы ягадкі, фігамі, дык аж пакуль не вярнуўся Сымонка і не расцягнуў нас. С таго часу, мае вы ягадкі, амаль ня кожны дзень пашлі фігі, аж рукі сабе паадбівалі: то за яду, то за печ, то за промешку, — дый мала за што — ведама — жыўшы ў адной хаці.

Не змагла сцярапець я гэтай паняверкі, дай, думаю, схаджу да земскаго — пажалюся... Праўда, ісьці прыйшлося далёка — вёрст 18, але неяк зацягнулася і ўсё, як мае быць, сказала яму.

— „Ну, кажэ, выслухаўшы мяне земскі, во што я табе скажу: па судох цягацца табе німа чаго, дый грошы трэба, а я і так раду дам: ня лезь да печы, а лепш на печ, сядзі ды прадзі і не перэшкаджай працаваць маладым; з гутаркі тваёй бачу, што яны табе старой хлеба не пашкадуюць“. — „Добра, кажу, паночку, мая ягадка, хай і так будзе, але толькі якжэ будзе с гэтымі фігамі: я па яе не пападу: баба вёрткая, — а яна мае фігі таўчэ ды таўчэ?“ — „Добра, — падумаўшы кажэ земскі, — і на гэта дам раду: давай руку!“

Ўзяў гэта ён маю правую руку, мае вы кветачкі, круціў, круціў мае кастлявыя

пальцы, думала, што ўжо хіба паломе іх, але сагнуў неяк такі ў кулак і пытае:

— „Што гэта?“

Калі гляну: ягадкі мае, фіга! ды і то не адна, а дзьве вялізарныя фігі с аднаго кулака злажыў, даліпан, фігі. Я і кажу:— „фігі, панок, мая ты кветачка“.

— „Ну от і добра, кажэ! Нясі-ж ты гэтыя фігі да дому і падаткні нявестцы пад нос: скажы, што земскі прыслаў. Нехай пасьмее ўдарыць па фігах земскаго?! Але помні сабе, што толькі па гэтых фігах калі ўдарэ, то падавай ў суд, а як раскруціш пальцы, ды сама зложыш, то нехай сабе ізноў таўчэ табе пальцы, — я бараціць ня буду“.

Пашла я. Іду, пагледаю усё на рукі; як гляну на фігі земскаго, гэткаго-то пана, аж уцеха, мае вы ягадкі, бярэ. Праўда, с пачатку балелі пальцы гэтак пакручэнымі нясыці і нявыгода вялікая, але апасьля скрэплі яны і кулак неяк такі да-несла да хаты. Уходжу, — бачу: нявестка каля печы круціцца, Сымонка хамут абшывае, дзьве кумы седзяць — гукаюць. Я барджей да нявесткі: так і так кажу, земскі табе, мая ты ягадка, гасцінец прыслаў — фічкі са дзьве! Папрабуй-жэ ўдарыць па

земскаго фізі?! Дый тыц ей кулак пад нос... Праўда зблелела яна, як палатно, аж губы задрыжэлi, але ўдарыць — не ўдарыла. Я і давай ей тыкаць раз-по-раз. Падбег Сымонка бараніць, — я і яму тыц, умешаліся кумы — наце і вам! Папрабуйце, кажу, зневажыць земскаго фігу! Кумы драпанулі, разбрэхалі па вёсцы, — пачаў збірацца народ і с пашанасцью агледаць важныя фігі, я і іх пачаставала. Іншы зарагатаў, іншы абідзіўся, але крануць не пасьмелі!

Толькі, мае вы кветачкі, ня доўга я цешылася: частуючы як магá суседзеў, зачапiлася, каб яго агонь, за тапчан, — гримнула, і фігі раскруціліся!

С таго часу ня лезу я ў вочы маладым, але і нявестка баіцца мяне, як агня, — каб ізноў не пайшла да земскаго, мае вы ягадкі, па фігі.

Сақатушқа.

Складна жылі перэпялёсьцінькая Сақатушка с сваім, як агонь, чырвоным пеўнем — Дзярыгорлам. Складна жылі, а з гэткаго складнаго жыцьця — так ужо вядзецца — адзін крок да клопату.

Вось, аднэй неяк імглістай раніцы падгледзіў Дзярыгорла, што ў шупшынніку каля каменя яго перэпялёсьцінькая прызасіла кучэчку ячак. Колькі там было гэтых ячак, — хто іх ведае, але кучка ладная і ўсе адно ў адно: жоўтаваценькіе, с тупаватымі пяткамі. Дзярыгорла і кажэ Сақатушцы: „пара было-б заняцца імі: сесьці, дый пагрэць, мо што выйдзе...” —

„Сесьці — села-б, атказывае перэпялёсь-цінькая, але часу шкада (надто ўжо да-сужая была!): маладая ешчэ я, сіл хапае, ешчэ з адну такую кучку нанесла-б. Пад восень прыдаліся-б. Хоць-то праўда, ночы доўгіе, халаднаватые, моладзь выходзе ня геглая, але выкачала-б неяк; усё-ж ткі с сваімі лепш зімаваць, як с чужымі; а тут за матэр'ялам на лупшны трэба да-лёка лётаць: за ток на жвіровую гару; за млын — да вапеннай печы. Папрасіла-б зязюлястую сесьці — нянька хоць куды, — але тая сваімі занялася, а на іншых зда-ца — маладые ешчэ, нездары, вецер у га-лаве, гатовы недаседзіць, — боязна“.

— „Дык як бу-у-дзе?“ на ўвесь садок, дзе рос побач з іншымі кветкамі шупшын-нік, закрычаў Дзярыгорла.

— „Ціха! перэпыніла яго Сакатушка, не крычы: пачуе гаспадыня, — ўвесь скарб наш забярэ; прагавітая нябось: за кавалак медзі гатова ўсю нашу надзею зні-штожыць! Паслухай лепш маея рады, Дзя-рыгорлачка, — ласючыся, стала умаўляць Са-катушка, — што маеш цягацца за бараду з гэ-ным суседнім чорным Кукарэкам — бы-ло-б ешчэ за каго, а то самыя сьмяцюшкі,

недаросткі, — сядзь сам, а я займуся сва-ей работай. Толькі глядзі: пакуль не вяр-нуся падмяніць, з гнезда не злазь, бо пры-крыць не патрапіш і ўвесь наш заход пра-падзе марна. Яды мо неяк прыймчу, дый седзючы нямнога яе і трэба“.

Неўсмак прыйшоўся гэты праект Дзя-рыгорлу, але чаго ня зробіш для радні. Праціснуўся, бедак, праз калючае гальлё шупшынніка і, насупіўшыся, с павагай разсеўся на гнязьдзе. Сакатушка, ўвокал, агледзіўшы, направила сухіе лісточкі каля гнезда, абаткнула яго сіўчыкам і, пакру-ціўшы галоўкай, памчалася на суседніе гароды.

Першы дзень скоро праляцеў Дзяры-горлі; на другі — с самай раніцы млосна рабілося, але неяк дацягнуў да канца; на-дыйшоў і трэйці дзень, Дзярыгорла ма-ніўся ўжо злазіць, пашукаць яды, але не-шта аслабеў зусім — ногі памлелі і ня выпрастаць, дый, праўду кажучы, баяўся папсаваць справу, і хоць грэбень абвіс, барада пабялела, — астаўся ткі сядзецц...

Пад канец другога тыдня, дзеці, збі-раючы кветкі ў садочку, дагледзілі ўшуп-шынніку Дзярыгорлу і выцягнулі адубеў-шаго за ногі.

А Сакатушкі як німа, так німа. Што з ёй стала? Мо ястраб задзёр? мо дзе заблудзіла? мо... э-э, ды хто там згадае гэтых Сакатушак?!..

Што сказаў певень.

(Казка).

Жыў - быў на сьвеці такі чэлавек, каторы разумеў усю гутарку ці то скаціны — зьвер'я, ці птушак Божых; ці як лес шуміць, ці трава шапаціць. Толькі нельга яму было прызнацца да гэтаго: скажэ каму, — самому паміраць трэба. Меў гэты чэлавек жонку, і жылі яны паміж сабой складна. Гаспадарку мелі не вялікую: асла і быка. Асёл стаяў у хлеві і авёс жраў, на быку гаспадар вазіў дровы і карміў яго саломай.

Вось, аднаго разу прывёз гаспадар гальля з лесу, атпрог вала і пусьціў у хлеў; не пасьпеў ешчэ і варот прычыніць, — чуе, стаў вол жаліцца аслу: „па-

ганае маё жыцьцё, братка асёл, пашанась-
ці і ўвагі ніякай немаю ад свайго гаспа-
дара: араць — ты, Рабы, ідзі; вады пры-
цягнуць — запрагай Рабога; дроў прывезь-
ці — зноў Рабы у атвеці. Ўсё як Рабы,
дык Рабы: каму пугай па баку? — Рабо-
му; каму яда — саломе? — Работому. А вось
ты, асёл, стаіш, нічога ня робіш, а сена
ды авёс толькі глуміш! — Разжаліўся асёл
над доляй Рабога; стаў ківаць ён сваей
вялікай галавой, каб прыдумаць якую ра-
ду для валі. З вялікай натугі свайго ас-
лячаго розуму застрыг доўгімі вушамі дый,
апусьціўшы ісподнюю лупу, зашэптаў: „ты,
вол, захворэй, дык гаспадар і да работы
цябе ня возьме, і карміць лепш пачне“.

Пачуўшы гэта, гаспадар вярнуўся ў ха-
ту, ды сьмяецца сабе. „Чаго сьмяешся?“ —
пытае жонка. — „От, так сабе сьмяюся“, —
атказаў мужык.

Назаўтрае, даў Бог дзень, пайшоў гас-
падар у хлёў. Глядзіць: вол, аткінуўшы
хвост і галаву ляжыць на баку, дый па-
гледае с-пад вока на гаспадара, што бу-
дзе? Гаспадар, быццам нічога няведаючы
аб хітрыках Рабога, закінуў яму сена, ўсы-
паў аўса і, прыйшоўшы ў хату, сьмяецца.
Жонка ізноў давай прыставаць да яго:

„чаго шчырышся? мо з мяне чаго? Кажы
праўду!“ Мужык і кажэ: „не магу я табе
праўды сказаць, чаго сьмяюся, бо тагды
сьмерць мая прышла-б па мяне“. На дру-
гі дзень ідуць гаспадар с гаспадыняй бы-
ка даведацца: ляжыць Рабы, хоць сена
і авёс дачыста спытлеваў, толькі на другі
бок перэварнуўся. Гаспадар і кажэ да жон-
кі: „німа рады: зарэжэм быка, бо страта
будзе вялікая, а так, то хоць што колечы
выручым“. — Пачэкай да заўтраго, кажэ
жонка, калі не паправіцца — рэж“. Выйшлі
яны с хлева, жонка пайшла у хату, а му-
жык стаў пад варотамі слухаць, якая бу-
дзе нарада паміж яго жывёлай. Ажно бык і
кажэ аслу: „дрэнную ты, асёл, раду мне пры-
думаў; што-ж мне без пары паднажом гінуць?
Цяпер парадзь, братка, як з бяды выкру-
ціцца?“ — Думаў, думаў асёл — нічога“. —
Німа, кажэ ён, іншае рады: папраўляйся,
бык! Глядзі, каб заўтра ты быў ужо здароў,
бо гэтыя жарты дрэнна могуць скончыцца:
с цябе скуру злупяць, а мяне ў хамут на
тваё мейсца ўшчэмаць!“

Чуўшы гэта, прыйшоў мужык у хату,
дый сьмяецца: „заўтра наш Рабы здароў
ужо будзе!“ — „А ты скуль ведаеш? Чаго
вышчырыўся? Кажы! — крычыць, тупаючы

нагамі, жонка. Зара мне кажы! Ты хіба нешта пра мяне ведаеш, што абы ў хату, дык сьмяешся. Ну?!“ — „Сьмерці маеі ты, кабета, хочэш, ці што? — атказывае мужык. Гаварыў я табе, што калі прызнаюся перэд табой, чаго я сьмяюся, дык у той час паміраць мне прыйдзеца“.

На другі дзень прыходзіць гаспадар у хлеў, ажно бык ужо стаіць, ды скося ўсё пагледае на яго рукі, ці не прынёс на-жа с сабой; але гаспадар — нічога; атчы-ніўшы хлеў, выпусьціў вала да вады, і сам за ім ідзе. Рабы, каб паказацца перэд гаспадаром, што ён саўсім ужо здароў, паставіўшы хвост да гары, як дуду, давай выбрыківаць, як магі, заднімі нагамі, а сам з боку пагледае, ці добра бачыць гэтыя штукі яго гаспадар. Але мужык напайўшы вала, загнаў яго у хлеў, вярнуўся ў хату, дый сьмяецца сабе. Як угледзіла ізноў яго сьмех гаспадыня, калі ўз'елася яна, калі не пачне яго лаяць: „здыхні ты, кажэ, лепей, а скажы прычыну твайго сьмеху! Вы-трываць больш не магу!“ Зазлаваў і му-жык: „ну, кажэ, калі табе ня шкода мяне, хай ты прападам пропадзі! Даставай с ку-бла сьмеротную адзежыну, — скажу ўжо

табе ўсю праўду, хоць сам памру!“ Кіну-лася з радасьці жонка да кубла, выцягну-ла сьмеротную адзежыну, а сама ажно уста-яць на мейсцы с цікаўнасьці ня можэ. Гаспадар, уздыхнуўшы, стаў памалу рых-тавацца на сьмерць. Скінуўшы апратку, памыўся, надзеў сьмеротную кашулю... толь-кі чуе гэта ён, як сабака, што лежаў пад сталом, пачаў плакаць і кажэ да пеўня, каторы хадыром хадзіў па хаце каля перэ-пялесьценькіх курыць: „ах, певень, певень! Як табе ня сорам? Гаспадар уміраць рых-туецца, а табе вунь што у галаве!“ А пе-вень, пад'ехаўшы на адным крыле, калі зараве: „дурны гаспада-а-ар! Я маю дзевяць жонак, дый ліха мяне не бярэ, а ён праз адну памірае!“ Пачуўшы гэту гутарку пеў-ня, сьціснулася сперша з жалю сэрцэ гас-падара, а пасля такая патпала злосьць на жонку, што доўга не чэкаўшы, схапіў ён пугу, ды калі стаў сьцебаць сваю гас-падыню пугаўём, што тая з болю ажно заня-мела...

І спужаўся, і шкада зрабілася мужы-ку жонкі сваей, усьцягнуў ён яе на лож-ка, накрыў, а сам пабег па зельле да баб. Назаўтра, каб барджэй жонка моцы на-

бралася, зарэзаў і сьпёк для яе пеўня.
Ачуняла ў скорасьці гаспадыня, але больш
ужо ня лезла ў вочы свайму мужыку, і зноў
сталі яны жыць паміж сабой складна.

Х л е б

(З народнага апавяданьня).

Стаў ганяць стараста Пранука ажно
ў паветовы горад адбываць там нейкіе па-
віннасьці. — „Ах каб з вас духі павыга-
няла!“ — замармытаў пад нос Пранук, але-
ткі, хоцькі-няхоцькі, закінуўшы на плечы
торбу с хлебам, пацягнуўся.

Раніцай — халадком — ісьці было ні-
што, але пад паўдня стала прыпекаць, но-
гі пачалі млець, а тут ешчэ вяровачка ад
торбы с хлебам муляе плечы Пранука.
А ў дарозі, вядомая рэч: зразу зусім ня
чутно ціжару, а прайдзі толькі далей, дык
і хунт пудам здаецца!

Перакідываў Пранук торбачку з адна-
го плеча на другое, перакідываў, дык так
нічога: рэжэ!

— „Вось, каб цябе ліха!“ — стаў нарэкаць Пранук, — „сам чуць цягнуся, а тут ешчэ і хлеб нясі“...

— „Ня ты мяне нясеш, а я цябе нясу“, — ад'зваецца хлеб с торбы.

Забыўся Пранук і на дзіва, што хлеб загаварыў, толькі ешчэ горш узлаваўся.

— „Дык ты гэтак?! Мала таго, што на пляхох маіх ляжыш, — ешчэ агрызацца ўздумаў? Вось-жэ паглядзім, хто каго нясе!“ — дый бразь торбу с хлебам аб зямлю, а сам ажно ходу са злосьці падбавіў.

Ішоў Пранук, ішоў доўга; але што-раз часьцей садзіўся спачываць, што раз часьцей уздыхаў, што раз часьцей сплёвываў і, не прыждаўшы ешчэ вечэра, вельмі усьцешыўся, угледзіўшы здалёку па дарозе карчму.

Зайшоў, дастаў капшук, вытрас з яго апошнюю залатоўку, што з дому ўзяў, каб было чым хлеб свой паткрасіць у дарозе, ды аддаў яе цяпер на хлеб і, ласа сухі яго грызучы, дагадаўся ўрэшці, хто каго нёс: ці ён—хлеб, ці хлеб—яго?

Награда.

Прыгнаные з усіх старон государства дактары і шаптуны ўжо лічылі, што толькі некалькі гадзін аставалася жыць іхняму цару-цароў — султану. Ніякай надзеі на ратунак не было: надыйшла апошняя ноч жыцця яго.

Ажно пад поўнач да канаючаго Султана прыляцеў, як шалёны, с пляшкай нейкаго зелья першы яго міністэр і, прыпаўшы на адно калена перад хворым, крыкнуў!

— „Выпій, пане наш, гэтае зельле, і будзеш здароў“.

Султан выпіў, і назаўтрае устаў здаровым.

Цешыўся, але не дзівіўся народ, што

першы міністэр вылечыў Султана, бо камуж і быць найразумнейшым, калі ня першаму міністру?

Султан, клікнуўшы да сябе збаўцы свайго ад сьмерці, міласціва кінуў яму галавой і кажэ:

— За тое, што выратаваў ты мяне ад сьмерці, даю табе маёнтак на поўмільёна рублёў.

— О, цар-цароў! Ласка твая вялікая, — атказаў першы міністэр, — але не я заслужыў яе, бо лекарства гэтае даў мне мой памошнік!

— Памошнік? — здзівіўшыся пытае Султан. — Клікні-ж яго да мяне. Але як ты падаў мне лекарства, так і назначэная награда нехай будзе пры табе.

Прышоў міністроў памошнік і, сагнуўшы калені, кажэ:

— О, пане мой! Заслуга не мая: зельле даў мне мой сакрэтар.

— Калі даў гэтакаго добрага зельля твой сакрэтар, то твая вялікая заслуга што ўмееш падбіраць сабе такіх разумных людзей, і за гэта даю табе сто тысяч рублёў, а сакрэтару выдай 50 тысяч наградных.

За колькі гадзін убегае шчасьлівы

сакрэтар да Султана і, пакаціўшыся яму ў ногі кажэ:

— О, сонцэ маіх вачэй! За такую вялікую ласку жыцьцё я свае гатоў аддаць, але не я заслужыў яе, бо лекарства даў мне старшы мой лёкай.

— Добра, — атказаў Султан, — свае грошы вазьмі і карыстай з маей ласкі, а касіру майму прыкажы даць лёкаю твайму 10 тысяч рублёў.

У скорасьці ізноў убегае сакрэтар да Султана і кажэ:

— Лёкай мой прызнаўся, што зельле гэнае даў яму кухар.

— Даць і кухару, — кажэ Султан, — наградных тысячу рублёў.

Кухар, атрымаўшы грошы, пабег да міністра, кінуўся яму ў ногі і, як на споведзі, прызнаўся, што лекарства ня ён зрабіў, а даў яму крамнік, дзе ён усё купляе.

Пачуўшы гэта ад міністра Султан перэслаў крамніку сто рублёў.

Да сьлёз разжалены ад такой ласкі крамнік пабег у Султанавы палац і шчыра выказаў, што лекарства гэнае даў яму знаёмы шавец, каторы прыходзіць да яго крамкі купляць цыбулю і хлеб. Зрабілі да-

клад Султану, а той па сваей міласьці вялікай, даў прыказ паслаць шаўцу гасьцінца: адзежу і боты.

Бяз конца цешыўся шавец з адзежны, але боты былі старыя і латаць ён іх не хацеў; апроч таго яго грызла сумленьне за незаслужэнную награду, бо лекарства тое даў яму знаёмы нэгр — жэбрак, каторы ніякае апраткі ня меў; і вось, гэты шавец аддаў жэбраку старыя боты.

...І ходзіць цяпер збаўца Султанава жыцьця, хоць голы, але ў ботах...

Пратэст.

(Адкрыты ліст у Рэдакцыю „Н. Н.“).

„Мы, ніжэйпадпісаўшыся, аддыхаючы, ці-то грэючыся пасья цяжкай і сумленнай працы пад лавай, або сталом у хаці, не раз чуем, як нашы гаспадары чытаюць пісаную ў іх мові газэту „Нашу Ніву“, ў каторай часта успамінаецца слова „брэхня“. Брэхнёй, як мы заўважылі, называець „Наша Ніва“ выдумкі і лгарствы, якія прыдумываюць нейкія там нанятые за грошы людзі. Проціў гэтаго мы пратэстуем.

„А пратэстуем вось чаму. Што іншаго — выдумка і лгарства, што іншаго — брэхня. Брэшэм толькі мы, сабакі. Дык ведайце, што наша брэхня — ня выдумка

і не лгарства, бо ніводзін сумленны сабака ані за грошы, ані без дай прычыны брэхаць ня будзе; гэта могуць пасьведчыць нашы гаспадары. Дык не маеце права нас зневажаць, раўнуючы да гэных паноў, а каторых пішэце.

„Бываюць, праўда, і паміж нас (але зусім мала!) гіцлі, каторыя каб убіцца ў хату, дзе чуюць яду, і пажывіцца, пачынаюць бытцым шчыра брэхаць. Гаспадар, разумеецца, выгляне праз дзьверы: што за неспакой? А той лодыр шусь яму пад ногі і ўжо каля стала хвастом круце! — Гэткі прайдоха шмат шэльмоўства робіць, бо пакуль суседніе сабакі добра яго не распазнаюць, дык не раз і іх падвядзе: пачаўшы брэхню, і другіе падыймаюць напасную трывогу. Гэткі гад у нас, так як і ў вас, завецца провакатарам. Розніца толькі ў тым, што ў вас гэткаму пану кланяюцца, вітаюцца з ім і грошы плацяць; а наш брат, калі свайго гэткаго спаткае, дык і хвастом не крае, а ўсей заплаці ім, калі гаспадар палкай перэцягне...

„Бываюць ешчэ паміж нас так званыя ляпайлы (але не брэхуны!). Ляпайлай завуць у нас прыдуркаватаго, або патсьлепаватаго сабаку, каторы прывык таптацца

толькі на адных і тых самых, змалку знаных яму сыцежках; дык калі такі бедак наткнецца на сваей дарожцы на які-колечы ражончык, ці што якое (мала хто можа кінуць што туды?), — вось, ён, спалохаўшыся, і атскочэ ў зад, дый, не разнюхаўшы добра, ў чым справа, пачынае ляпаць ды ляпаць — дзень і ноч.

„Але з ляпайламі, а ешчэ менш с провакатарамі мы, сабакі - брэхуны, нічога супольнаго не маем“.

Лыска — Міхалкі Канцавога, з вёскі Граек;

Разбой — Тадора Серэдняка, з вёскі Булькаў;

Жук — Сыцепана Крывога, з вёскі Засілля, і другіе.

Па іх прозьбе ліст напісаў і за неграматных распісаўся

Ядвігін III.

Змест.

Васількі	3
Раны	4
Жывы нябошчык	5
Чортава ласка	13
Дуб-Дзядуля	22
Чэлавек	30
З бальнічнага жыцця	32
Зарабляюць	38
Зарабіў	44
Сабачча служба	53
Цырк	56
Гаротная	62
Шчаслівая	71
Вяселье	76
Сіло	81
Павук	83
Гадунец	87
Суд	89
Важная фіга	95
Сакатушка	101
Што сказаў певень (казка)	105
Хлеб (з народнага апавядання)	111
Награда	113
Пратэст	117

Усе, каму дорага і блізка справа жыцця і адражэння Беларусі і Беларусаў, выпісвайце, чытайце і шырце беларускую газету.

„НАША НІВА“

гэта душа думак і патрэб Беларусі.

Цэна с перасылкай да хаты: на 1 год—2 руб. 50 г., на 6 м.—1 р. 25., на 3 м.—65 к., на 1 м.—25 к.

Заграніцай: на 1 г.—4 р., на 6 м.—2 р., на 3 м.—1 р.

Адрэс: Вільня, Віленская вул. № 29.

Пробныя нумэры высялаюцца дарма.

Падпіску прыймае такжэ „Беларуская кнігарня“, Вільня, Завальная 7.

Беларуская Выдавецкая Суполка

„Загляне сонцэ і у нашэ ваконцэ“.

Прыймае да друку усякія беларускія рукапісы. Выдае кніжкі навучныя, белетрыстычныя і інш. Цяперашае выпускае у свет часопіс „Маладая Беларусь“, таўстэ 4 сшыткі за 3 рублі, адрэзальна кожны сшытак па 1 р.; выйша з друку ўжо тры сшыткі.

Новыя сябрукі прыймаюцца у „Суполку“ за згоды ўсіх цяперашніх поўнапраўных сябрукоў; сябручкі ўнося на меней 50 руб. за раз. У супольнікі можа ўвайсці і тым, хто ўнёсе адразу на меней 10 рублёў.

Адрэс „Суполкі“: С. Петербург, В. О., 4, лінія д. 45, кв. 16.

Приймаецца падпіска на першы сельска-
гаспадаркі месячнік

„САХА“

Падпісная цэна с перасылкай: на 1 год—1 р. 20 к.; на
6 м.—60 к. Цэна асобнай кніжкі 8 к., с перасылкай 10 к.

Падпіска прыймаецца с кожнага месяца.

Адрэс: Мінск, Алексардоўская вул. № 25.

Рэдактар-Выдавец А. Уласоў.

Падпіску прыймае такжэ „Беларуская кнігарня“.

Вільня, Завальна 7.

„ЛУЧЫНКА“

Літэрат.-навуковы месячнік Беларускай Моладзі.

Выходзіць што месяц кніжкамі ад 32—48 стр. у ко-
жнай; падпісная цэна с перасылкай: на 1 год—2 р.
на 6 м.—1 р., на 3 м.—50 к. Цэна асобнай кніжкі—
15 кап., с перасылкай—17 к.

Падпіска прыймаецца с кожнага месяца.

Адрэс Рэдакцыі: Мінск, Александроўская вул. № 25.

Рэдактар-Выдавец А. Уласоў.

Падпіску прыймае такжэ „Беларуская кнігарня“.

Вільня, Завальная 7.

„ІСКРАЧКА“

Беларускі месячнік для дзяцей. Выходзіць кніжкамі
ад 16 страміц.

Падпісная цэна с перасылкай: на 1 г.—60 к., на 6 м.—
30 к. Цэна асобнай кніжкі 3 к., с перасылкай 5 кап.

Адрэс: Мінск, Александроўская вул. № 25.

Рэдактар-Выдавец А. Уласоў.

Ad paczatku 1918 roku wychodzić u wilni tydnio-
waja katalickaja hazeta

„BIEŁARUS“

Kasztuje na hod 1 r. 50 k., na 6 m. 80 k. Asobny nu-
mer 3 kap., s pierasylkaj 5 k. Probnyje numery wysy-
lajucca DARMA. Adr.: Wilnia, Wilenskaja wul. 18—16.